

Обітниця

Автор:

Володимир Лис

Обітниця

Володимир Савович Лис

Хтось дізнався про давній гріх старого Антона Личака, надіслав листа з єдиним реченням: «Час повертати борг» – і збував його спокій. А в сусідки Ольги своя драма: її син закохується в дочку бізнесмена Єгора, і та відповідає взаємністю, – але юна пара не знає, що насправді вони брат і сестра. Повертається з колонії Богдан, засуджений за вбивство, якого не чинив. Його дружина обрала щастя з іншим, а донька й не підозрює, що в неї є тато...

Долі мешканців вулички з символічною назвою Обітниця переплітаються в тугий вузол, де свої драми і щемливі стосунки, давні й теперішні почуття. Кожен з них давав свою обітницю. Та чи кожен дотримався її крізь час?

Обережно! Ненормативна лексика!

Коли Він заспокоїть,

То хто винуватити буде?

Йов, 34—29

Обітниця – чого варта вона тепер?

Тар'ей Весос

Що, коли я доживу!

Що, коли знову повернутися

Мені судилося під кінець!

Дзюнтоку-ін

Частина перша

Час повертати борги

1

Богдан тоді повертався додому і при підході до свого будинку побачив біля воріт жіночу фігурку. Його явно чекали. Та ще й хто... сусідка Алевтина! Це його здивувало, бо жінка з крайнього на їхній вулиці будинку вела замкнуте життя і взагалі мала репутацію самітниці й дивачки. Вона єдина з жінок на їхній вуличці, та що там вуличці, єдина в Старому місті, а може, й у всьому Лучеську не носила ніякої зачіски, а ходила завжди з геть виголоною (саме виголоною, а не постриженою налісо) головою, ніколи ні з ким не спілкувалася, а при зустрічі могла хіба щось погордливо буркнути на знак вітання. Цього ж разу Богдан уперше побачив її усмішку – привітну й мовби до чогось заохочувальну.

– Доброго вечора, – сказала Алевтина. – А я вас чекаю. Можна б, звісно, й зайти, але я не звикла ні до кого заходити без запрошення.

– Треба було зайти, – сказав Богдан. – Моя Марічка вже повинна бути вдома.

Алевтина знову всміхнулася. Її виголена голова блищала, мовби даруючи цим поблиском першим сутінкам ще один промінчик, і Богдан подумав, що ця голова схожа на ліхтар і Алевтині можна при цьому живому ліхтарі не боятися, коли ще дужче стемніє. Як би ця дивна жінка повелася, коли б він сказав, на що схожа її

голова? Обурилася б, сприйняла за безтактність? Напевне.

– Як мило називати дружину Марічкою, – Алевтина трохи схилила свою голомозу макітерку. – Не Марією, не Марусею чи Маруською, а саме Марічкою.

«Виразка ж ти, певно, добряча, – подумав Богдан. – Того й сама. І чого ж тобі треба?»

– А те, як ви промовили – Марічка, – свідчить про вашу поетичну натуру, – продовжила «виразка» Алевтина. – Тільки не хмуртеся. Ліпше гляньте он туди. Що ви бачите?

– Те, що й завжди, – відповів Богдан. – Будинок перед замком.

– Не просто будинок, а неоковирна споруда, яка геть затуляє замок, славетний Лучеський замок! Ми його ніколи не бачимо зі своєї вулички. Вам не здається вкрай дивним, навіть образливим такий парадокс – жити біля замку й ніколи його не бачити...

– Ну, варто пройти метрів сто, а може, й менше по вулиці, і ми побачимо наш замок у всій його красі. Та й вежу звідси видно, – Богдана почала забавляти мова цієї голомозої жінки – до чого вона гне?

А гнула вона до того, що повідомила: можна позбутися цього осоружного для неї будинку, в якому містилися стоматологічна поліклініка, аптека і якась контролююча організація. Вона точно знає, що будинок виставляють на продаж, приватизують, і завтра тут буде комісія з Фонду держмайна для його остаточної оцінки перед тим, як виставити на аукціон.

– Але я не збираюся брати участь у торгах, – сказав Богдан.

– А я збираюся, – сказала оригінальна сусідка. – Хочу здійснити символічний акт: купити цей будинок, щоб знести його й відкрити простір для споглядання замку. І ви можете в цьому мені допомогти. Не лякайтесь, я не божевільна й не запрошую вас до спілки. Просто я завтра маю бути у відрядженні, тож чи не були б ви такі ласкаві прийти замість мене до тої комісії й поцікавитися, коли аукціон і як вони планують оцінювати цей будинок. Ну хоча б довідайтеся про його

стартову ціну. Може, спробуйте, мій ласкавий пане?

Голомоза Алевтина говорила правильною і навіть витонченою, інтелігентною мовою, і в той же час у тій мові чулася погано прихована іронія. Богдан подумав, що та іронія сидить у ній постійно, може, то її щит перед цим світом, як і поголена голова. А може, Алевтина тримає її близько до кінчика язика й виливає по краплинці, дозовано, вона переповнена цією іронією, як замаскованою отрутою, і боїться виплеснути ту отруту в більшій дозі, бо інакше стане затоплювати все довкола.

Вона хоче бачити щодень замок, неодмінно бачити від свого будинку, від їхньої вулички Обітниці? То була примха. І в той же час... У той же час її потреба, якої у Богдана досі, відколи він живе на Обітниці, не було. Чому не було?.. Він, певне, не має чогось такого, що має ця дивна жінка? Богдан глянув на неї, пообіцяв завтра прийти.

– Тоді, як казали в містечку, звідки я родом, велике-превелике вам гранд мерсі, – мовила Алевтина. – Он уже у вашому вікні силует ніжної Марічки згоряє од ревнощів. Заспокойте свою кохану жіночку: я холодніша за це осінне надвечір'я.

«Але як би тобі хотілося, щоб до когось ревнували», – подумав Богдан.

Він провів поглядом Алевтинину поставу, яка потягла за собою запах парфумів і рештки невидимого диму, що раптом з'явився довкола цієї дивної з поголеною головою жінки. Жінки, яка хотіла купити (чи тільки таємно цього прагла) будинок, що затуляв замок. Жінки, яка пішла не попрощавшись, так стрімко попрямувала до свого крайнього дому, мовби втікала чи боялася, що сусід передумає і гукне про те навздогін.

І Богдан таки навідався наступного дня до будівлі, яку мали продавати. Благо, міг покинути свою крамничку-майстерню коли завгодно. Ризикував хіба тим, що хтось за його відсутності поцілував би на дверях замок. Дочекався двох чоловіків і жінки з того фонду. І поцікавився, за скільки продаватимуть будинок. Отримав скептичний жіночий позирок, який свідчив, що він явно не скидається на багатого покупця.

– Дізнаєтесь на аукціоні, – сказала жінка.

Богданові хотілося зіграти не те що вар'ята, а багатого вар'ята. Але бажання враз минуло. Вивітрилося. Бо із-за будинку – довгого, неоковирного й доволі обдертого – раптом вирвався вітер. Та такий, що зірвав із голови жінки капелюшок. Богдан кинувся – інстинктивно, хоча встиг подумати: «Мій шанс» – і наздогнав це рожеве диво аж за будинком. Капелюшок пахнув парфумами і ще чимось незрозумілим, а може, й таємничим. Богдан поніс його, мов коштовний скарб, двома руками і вручив засушеній зануді, як він оцінив жінку з комісії. Та гречно подякувала, дмухнула на капелюшок перед тим, як надягнути на високу копицю-зачіску. І милостиво сказала, що стартова ціна очевидно буде не менш мільйона гривень, адже це єдиний будинок в історико-культурному заповіднику, який підлягає продажу. Мали його знести, бо не має історичної цінності, але є люди, котрі хочуть переобладнати будинок під ресторан. Бо ж місце вигідне, поруч із замком. І все ж вони не просто продають, а виставляють на аукціон. Усе чесно! Отож пан може позмагатися.

– А як ви хочете його використати? – спитала жінка.

І тут на Богдана зненацька напав приступ веселощів. І він іронічно, весело промовив, що особа, котру він представляє – ледь не вимовив: лиса особа – хоче просто знести будинок, бо він заважає їй з їхньої вулиці Обітниці бачити замок. Знести – і все. Він уже своє відслужив.

– Обітниці? – перепитав чоловік, що стояв поруч із жінкою в рожевому капелюшку, який порятував Богдан. – Вулиця справді так називається?

– А чому б і ні, – відказав Богдан. – Колись так називали, а тепер відновили старовинну назву, десь, здається, у дев'яностому році. Поруч є вулиця Плитниця, то чому б не бути Обітниці?

«Справді, чому б і не бути?» – так думав Богдан теперішній, в'язень, зек, що ось уже восьмий рік позбавлений волі за злочини, яких не скоїв і не міг скоїти. Він прокидається о другій чи третій годині й не може до ранку заснути. Або засинає за пів години до загального підйому. Не раз і не два згадує Шевченків образ: «Не спалося, – а ніч, як море». А йому хочеться і заснути, і розсунути цю ніч руками, зробити її всеосяжною і нескінченною. Щоб вона ніколи не закінчувалася, не було підйому, умивання й шикуння, щоденних перепалок, постійної настороги й боротьби за життя. Хоча б такого, яким воно є тепер.

«Чому б і не бути?» – слова з далекого минулого. Справді, як він довідався, Обітниця стала Обітницею тоді, коли в Лучеську відновилися давні назви вулиць, таких як Градний узвіз, Кривий вал, На Таборищі й подібні. До того їхня вулиця носила ім'я якогось маловідомого партійного діяча. Який діяч – така й вуличка. Але хто дав таку первинну назву, кажуть, ще десь у Середньовіччі... Хто й кому давав тут обітницю? «Не питай», – каже собі Богдан.

Над чужим містом, на окраїні якого й примостилася колонія, розхлюпується, більшає і водночас починає висихати ніч-море. Він пливе по ньому до свого міста. І коли вже не пливе, а йде його вулицями, йому назустріч із тої частини Лучеська, яка називається Старим містом, вирушає дівчина з темно-сірими, синюватими очима, в глибині яких живе загадкова пташина. Богдан знав, де вони мають зустрітися – неподалік мосту через річку, що ділить місто на дві частини, більшу й меншу. Навпроти їхнього інституту мистецтв, у якому він тоді вчився. Дівчина поверне голову в бік будівлі інституту й роздвоїться. Одна продовжить іти далі, в напрямку мосту, а друга спуститься вниз і візьме його за руку. І поведе за собою. І вони підуть, щоб наздогнати ту, другу. І наздоженуть. Богдан поволі прямує за спиною дівчини й раптом думає, що вона, можливо, йде на міст, щоб кинутися з нього в річку. Думка його вражає і лякає. Він вирішує йти і далі за дівчиною в легкій рожевій курточці (бо ж весна), і коли вона зупиниться, щоб виконати свій задум – кинутися вниз, назустріч, як завжди, сірій свинцевій воді, – схопити за руки, за плечі, врятувати. Але дівчина не спиняється, тільки десь посередині мосту, певно, почувши кроки в себе за спиною, повертає голову. Богдан уперше (сотні разів уперше) бачить її темно-сірі, з голубуватим відливом очі, родимку обіч верхньої губи, локон, що хоче дотягнутися до правого ока. У тому оці, як і другому, лівому, німе запитання: чого ти хочеш, хлопче, чому йдеш за мною? – і легкий страх. Дівчина явно чекала, що він її помине й піде далі. Він так і зробив. І тепер прислухався – чи вона йде далі, ця дівчина? Чи йде далі його Марічка, Марися, Марі, Марічечка-річечка, Марусиночка, з якою він познайомиться на тому березі. Імен у неї багато, а дівчина одна, його дівчина. Яка стане його коханою, дружиною і долею. І якій він укотре подумки ставить одне-єдине запитання, що мучить його: чому вона його зрадила, повірила в його провину? Як вона могла, якщо не раз казала, що любить, кохає його більше за все на світі, ще більше, ніж він любить її.

Із вікна свого будинку Антон Личак побачив, як вулицею до їхніх воріт наближається якийсь хлопчисько, підліток років дванадцяти, а може, й менше, не розбереш, малий хлопака – і все. Але хлопець не пройшов повз ворота, а спинився, щось дістав із кишені, кинув у поштову скриньку й, підстрибуючи, рушив далі, та відразу пришвидшив ходу, наче втікав, учинивши шкоду. Що він кинув? Останнім часом, про те й кажуть по телевізору й пишуть у газеті, яку купує син заради телепрограми, на подвір'я вкидають димові шашки, навіть гранати, щоб помститися за щось, а то й просто так, заради розваги. Часи настали непевні. Знаходять вибухові пристрої і в поштових скриньках. Але хлопець явно вкинув щось маленьке, схоже на конверта. Листа? Проте листи пересилають, а не приносять, правда, останнім часом ніби не мають звички писати. І до нього ніхто не пише, а якщо треба, то донька Леська, котра живе в Києві, дзвонить по мобілці.

Антон вирішив піти подивитися. Вичовгав надвір, а тут його наздогнав онук.

– Діт (він так вимовляє), ти куди? Гуляти? Ходім удвох?

Ромко любить гуляти з дідом, тоді основна його мета – замучити запитаннями. Звичка не минула й коли до школи став ходити. Або волів розказати якусь свою теорію, чого у світі щось відбувається так, а не інакше. Чого дерева такі різні, як і люди...

– Піду, пошту гляну, – вдовольнив онукову цікавість Антон.

– Я зара сам.

І Ромко помчався до воріт, дістав зі скриньки таки листа. Урочисто вручив дідові. Антон поглянув на конверт. Там стояла їхня адреса, виведена розмашистим почерком, а от зворотної не було. Чого б то? Може, сваха так учудила? Але вона послала б листа поштою.

– Йди собі, – повернувся Антон до внука.

– Хто то нам написав? – Ромко, як та цікава сорока, заглядав дідові в руки. – Тітка Леся чи твій друг?

– Тітка Леся не пише листів, а мій друг умер ще п'ять літ тому, – Антон несподівано, проти своєї волі, вимовляв слова сердито. – Йди собі. Я й сам прочитаю.

– Татові чи мамі? – Ромка, видно, аж розпирала цікавість.

– Шмаляй собі, причеписько, – Антон те вимовив уже тепліше, бо чого б йому гніватися?

Ромко незадоволено шморгнув носом і поплентався. Видно, що йти йому неохота. Антон ще раз глянув на листа й завважив, що той адресований не синові чи невістці, а саме йому, Антонові. Антонові Личаку, який живе в Лучеську на вулиці Обітниці. Він розірвав конверт, дістав пальцями, що раптом затремтіли, маленький аркуш. І на ньому вгледів один-єдиний рядок друкованих літер, вочевидь набраний на комп'ютері. Прочитав раз і вдруге: «Час повертати борг».

«Що за дурня? – подумав Антон. – Який іще борг? І хто це писав?»

Відповіді не було. Який іще борг час повертати? Ні в кого він нічого не позичав, ані рублика, чи то гривняка. То кому й що винен?

Антон постояв якийсь час на доріжці, що вела од воріт до ганку. Йому стало досадно і тривожно. І несподівано зимно. Наче за плечима постала його, тільки його, Антонова особиста зима. Він мимохіть озирнувся. Зимі ще приходити рано, ще тільки сватається на осінь. І вітру зовсім немає. У садку анішелесь. То чого зимно? Невже тому, що не знати чого, з доброго дива тривогу посіяв незрозумілий лист, якась дурна писулька, чийсь недолугий жарт, збиткування над старим дідом... Пес йому в ноги, тому злому дурнякові. Але досада, тривога й холод раптом переплелися в дивний, щораз міцніший і тугіший, волохатий, наче спресований із жорсткої волосіні, клубок. Той клубок у нього всередині й на руках, ним стають два клапті паперу – конверт і сам лист. Антон поспішно запхнув листа з єдиним у три слова реченням до конверта й сховав у кишеню.

Ромко, його найменший і найулюбленіший онук, вже встиг засісти за свої комп'ютерні стрілялки. Ромко – так його дід називає, а в невістки Калини він – Ромчик. Малий до свого ймення ставиться трохи іронічно, а от маминим страшенно пишається, каже, що ні в кого такого немає. Але раніше, коли мама за якусь збитошність ставила його в куток, Ромчик-Ромко відразу брався

виспівувати: «Одна Калина за вікном», переінакшуючи далі: «Одна Калина за столом», і ще далі: «Одна Калина, що додому йде сама». Мама сердилася, бурчала, казала, що спів не допоможе, а коли замовкав, приходила й питала, чого це Ромчик перестав співати.

– Тільки вільна людина може співати таку пісню, – сказав якимсь Ромчик, натякаючи, що час його звільнити від покарання.

– Я сьогодні ще не грався, – сказав онук, коли дід став у нього за спиною, і уточнив: – По-справжньому.

– Хіба я щось кажу?

Антон погладив малого по голові. Відчув, як йому хочеться приголубити цього неслуха й улюбленця всієї родини, але не тому, що він його безмежно любить, а тому... Тому, що йому, дідові, раптом захотілося попросити в онука захисту – від кого? Може, від того, хто в сутінках, що вже поволі гуснуть за вікном, стане в саду, почне трусити яблуню, щоб збити на землю два останні яблука з вершечка?.. Хто має прийти? Антон не знає і знати не хоче – то химера, що раптово виникла, викликана чудернацьким листом-погрозою. Звідки і хто прийде? От іще! Нема в нього ніякого боргу, хтось, певно, хихотить зараз, що надував діда, змусив тривожитися.

– Спитай про щось у мене, – несподівано для самого себе попросив онука.

– Про що, дідунь? – Ромко спитав, не відриваючись від гри.

– Про що завгодно.

– Я зараз придумаю і спитаю, – пообіцяв Ромко.

«Не питаєш, гицеляко, бо хто такий дід, просто старий з гиншого світу», – сердито подумав Антон і подався на кухню, щоб начистити картоплі для своєї улюбленої страви – дерунів. Вони для нього найсмачніші саме такої пори, коли бульбини вже не молоді, але ще й не вилежані.

Годилося б насварити внука за стрілялки, але Антон пригасив злість, що раптом виникла. Бо розуміє, що злість йому підсовує як порятунок той, хто прийде в сутінках у садок. Коли бере картоплину до рук, відчуває, як йому хочеться, щоб онук покинув ту дурну гру і прибіг, торкнувся, спитав: «Діт, а де мій ніж?»

Онук не прибіг, і невістка Калина щось довго не верталася з роботи. Що то до вечора робити на тому базарі? Пригадав: казала, що забіжить до подруги, і тут виникає підозра, що подруга насправді подруг, а Калина користується моментом, що Валерій знов у своєму дальньому рейсі. Цього разу Антонові важко прогнати злість. А йому шкода сина, що десь там далеко мотає свої кілометри на дорозі від дому, від Лучеська, від затишку, від батька й сина, від жінки, що не вміє берегти вірність. А попереду ж і холод пізньої осені, й зима, а вона цьогоріч буде сніжною, – підкидає хтось думку, – і Антонів жаль, що замінив злість; ні, не замінив, а поєднався з нею і вже точить душу, набридає, як пізня муха, що звідкілясь залетіла до кухні.

Антон узявся виганяти муху, та де там. Клята зміючка злетіла й сіла на стелі. Довелося ні з чим вертатися до картоплі й піймати себе на думці, що йому сьогодні не хочеться дерунів, а тоді нащо чистив?

– Малий, – покликав Антон. – Ромку, холера ясна!

Онук прибіг, пичка була в нього хитрущо-винуватою, він таки вимовив «Діт, а де мій ніж?» Антонова злість незадоволено бурчала вже десь у животі, скиглила, мов чогось просила, й Антон випив пів чашки води. Далі прикотилася, звісно, невістка, куди їй дітися, відразу видала, мовби виставляючи невидиме забрало, що дзвонив Валера, він уже під'їжджає до пункту призначення (що за слова, думає Антон, не можна просто назвати місто?), якщо все буде добре, завтра ж і назад. Калина похвалила свекра за начищену і вже майже натерту картоплю, сказала, що вона теж думала про деруни, ви молодець, тату, а вона ото допомгла Люсьці помиритися з чоловіком.

Усе ніби входило у звичний режим, непевна тривожність розсмоктувалася, розсотувалася, все добре, лагідно, звично. Все, та не все.

Спершу капосний Ромко продав діда: «Мам, а дід листа одержав».

Калина не могла підступно не спитати:

- І хто ж згадав, що, крім есемесок, ще й листи є?

- Та мій знакомий іден, - збрехав Антон і видав щось схоже на усмішку. - Такий старий пеньок, як і я.

- Казала: беріть собі стару мобілку, - нагадала Калина.

- Та вже хватить, що ви всі мобілізовані, - буркнув Антон. - Тре, то он Ромкові подзвониш.

- А як мене вдома не буде? - вставив і свої п'ять копійок онук. І відразу захихотів.

- Діт, як ти сказав? Мобілізовані? Клас! Скажу в нашому класі, що ми всі мобілізовані.

І мобілка таки нагадала про себе, вже коли повечеряли.

- Так, можна, - він почув голос Калини, а далі невістка - диво-дивне - простягла плаского апарата йому, Антонові.

І промовила здивовано:

- Вас, тату...

- Мене?

- Так.

- Хто?

- Не знаю. Зараз довідаєтесь.

Голос у Калини не дарма здивований. Бо ж номер свій нікому, крім друзів чи добрих знайомих, вона не давала. А цей голос їй незнайомий, чужий.

Антон обережно взяв тонку цяцьку, спантеличеність проривалася назовні, коли вимовив:

- Гальо... Слухаю...

- Добрий вечір, Антоне Трохимовичу, – забринів у вухові чоловічий напівбасок.

- Добрий, – одказав Антон і почув у відповідь:

- Гадаю, ви вже отримали листа?

- Так, – видихнув Антон. – Хто то? Хто ви такий?

- Несуттєво, – сказав чоловік із молодим голосом. – Важливо те, що борг треба справді повертати. Я чекатиму.

Антон не встиг вимовити: «Скажіть хоч, який борг?» У слухавці переривчасто запікало. Антон відчув, як у нього затрусилося щось усередині. Опустився на стілець.

- Що з вами, тату? – Калина неабияк злякалася. – Хто то був?

- Аби я знав, – Антон витиснув насилу ці слова і простяг невістці смартфон – подарунок чоловіка після одного вельми вдалого рейсу.

- Вам погано? Дати води? Чи таблетку?

- Не тре, – Антон підвівся, і його ноги враз стали не просто важкими, а важезними гириями. І кухня мовби кудись попливла.

- Щось погане сказали?

- Нічого не сказали, – цього разу видав напівправду Антон. – Я піду, приляжу.

- Серце болить? – невістка. – Може, накапати корвалолу?

– Ніц у мене не болить, – відказав Антон. – Серце у мене, як колись співали, – пламенний мотор. Ще справний моторяка. А то так – дурня. Хтось рішив пошуткувати з трухлявого діда.

Дорогою до своєї кімнати він подумав, що Калина, мабуть, почула слова, призначені йому – близько стояла. А мо', й Ромко почув... Ну й нехай. На ньому немає жодного боргу й жодного гріха. А буде той напасник ще дзвонити – заявить у поліцію. Хай шукають і розбираються. Певно ж, з їхнього міста, знайомий якийсь, якщо знає, як його по батькові. Якщо дізнався номер невістчиного телефона. Очевидно, якийсь зарізяка з ринку, там повно всякої шантрапи. Треба-таки буде спитати в Калини, хто знає її номер, кому давала його, який такий засранець із молодим голосом. Мо', ще й підбиває до неї клинці? Хай вправить мізки заразі.

Та вже сівши на ліжку, Антон зрозумів, що ні до якої поліції він звертатися не стане, ні про що з невісткою говорити не буде, як і дізнаватися, чие там ім'я. Бо його пронизала раптова згадка, здогад-блискавка. Згадка про його давній, найтяжчий гріх. Гріх, давності якому не існує. Якого йому ніхто не прощав і не простить. Бо такого не прощають. Але хто і як міг про те довідатися, якщо він нічого ніколи нікому не розповідав, нічогісінько, навіть пів словечка не вимовив. І ніхто не був свідком, і не міг бути в глухій тайзі, де навколо жодної людини – чи то чоловіка, чи жінки – на сотні верст. Хіба звірина, але звірина не вміє говорити, тим паче дізнаватися про таємниці. Та виходить, що хтось же дізнався, та ще й із молодим голосом. Чи хтось тому молодому сказав...

Холод, який був навідався до нього, – то дурниці. Так собі, подув, дмухання вітерцю. І тривога на душі, то наче б щось не таке вже й велике. Є щось незмірно більше, але воно так далеко, що навіть у думках дістатися годі. Та далекість не має виміру, довжини й ширини, вона все віддаляється.

Насправді Антон хотів якомога далі відштовхнути те, колишне, яке нагадав, розбурхав дзвінок, що постукав до його свідомості вслід за листом. Писулька, яка спершу нічого не значила, а потім виростає в присутність. Антон відчув, що йому хочеться подивитися комусь у вічі. Просто подивитися – і все. Упевнитися, що там побачить себе такого, як був досі, ще кілька годин тому, до потривожності. Той би Антон сказав йому щось розважливе, заспокійливе, таке, що він знав, а тепер от забув.

Скрипнули двері за плечима. Ні, не скрипнули, навіть ходи не почув, а здалося, що пролунав той скрип.

Звичайно, то був Ромко. Наблизився й поклав руку на плече.

– Діт, тобі справді не погано?

– Тебе мати прислала? – Антон відповів запитанням на запитання. Запевняти, що йому добре, не хотілося. І взагалі нічого не хотілося. Хіба розчинитися в цьому вечорі, що причаївся за вікном. Що, як і той невідомець-потривожник, полює на нього. Вечір теж став мисливцем.

Спитав, чи внук не боїться ходити до школи.

– Чого б я мав боятися?

– І хлопці не б'ються? – Антон уже це недавно питав, а тепер спитав іще раз. Бо не знаходив те, що варто було спитати.

– Я можу сам набити, як тре, – гордо сказав Ромко.

– А як не тре – можеш?

– Як не тре – то нащо й руку підіймати? Діт, ти ж мене сам учив.

– Точно, – потвердив Антон. – На тім і тримайся. Інакше станеш гицелем.

Чи полегшало йому після цього перекидання словами з Ромком?

Уперше хотілося внукові сказати: «Йди собі». Ромко теж носитиме його таємницю. Вони стануть змовниками – онук і його мати, невістка Калина. Якщо захочуть, по шматках крятьимуть його душу. А що залишиться тоді йому самому?

Антон став питати внука про його друга Славка, якого батьки віддали в престижну гімназію в самому центрі міста, а не в школу, що зовсім недалеко од їхньої вулички. Виявилось, що Славко геть «запанів». Ну й нехай, Ромко йому

нав'язуватися не буде. У нього тепер є інші друзі. Але Антон уловив: онукові шкода, що Славко тепер не такий, як був раніше. І тут Антон піймав себе на думці, що він сам стає не таким, як був раніше, ще кілька годин тому. І причина не в його таємниці. Знову в чомусь іншому, більшому?

Він підвівся, сказав:

– Ходімо, мо', щось поможемо мамі Калині.

– Посуд вона вже помила, – сказав Ромко.

– То й що? Ходімо.

Антон пішов до Калини, заспокоїв, що в нього все нормально, що ніц не болить. І тут йому захотілося лишитися самому, але не в будинку, а поза ним. Він дочекався, коли внук піде до своєї кімнати, бо цього разу вечірнього моціону вдвох не хотілося. З'явилася підозра, що внук щось питає про той дзвінок. Про борг, якщо чув слова... А може, й не чув... Дарма, піде сам.

Антон вичовгав надвір, потім вибрався на сусідню вулицю. Вона була порожньою. Тільки світилися обіч неї ліхтарі. Нависав над вулицею замок. Антон подумав, що ніколи не був усередині замку ввечері. Певне, там зараз і немає нікого, хіба сторож. Та й удень був ну, може, разів зо п'ять чи трохи більше. Колись, як показував замок доньці, а потім синові. Відтак вони самі ходили, якщо хотіли. Та не надто й хотіли. Замок був для них, котрі жили коло нього з раннього дитинства, як щось само собою зрозуміле, як те, що існувало поруч завжди і ще існуватиме. Старе, вічне, але й звичне. Майже таке, як дерево в саду чи костюл на вулиці неподалік.

Антон обійшов довкола замку. Коло будинку, одного з двох на вузькій вуличці, ще вужчій, ніж їхня Обітниця, завалував пес. Той собацюра справді не гавкав, а валував, надривався. Нехай би вискочив і його вкусив. Може б, відшматував пам'ять.

Озвалися сторожові пси на базарі. Понісся довгий ланцюг гавкоти. Виходило, що він підняв тривогу, а тривога йому ні до чого. Зайва, як стає зайвим він сам. Світові й самому собі. Він досі думав, що світ не знає його таємницю, а виходить, що знає. Якщо навіть хтось один, то це вже не таємниця. Він і сам про неї забув.

У такому вона минулому, що й забув.

«Чи намагався забути?» – Антон гадав, що загнав свою пекельну тайну (досі й не була пекельною) десь так далеко, звідки й сам би не міг дістати. Бач, а виявилось, що її сховати не можна. То неймовірно, але так. Звісно, він знав приказку «Поле бачить, а ліс чує». Виходить, що великий, абсолютно безлюдний ліс почув. А може, й побачив.

«Не я перший почав те, що сталося», – подумав Антон.

Він уже закінчував обхід замку. Підійшов до зачинених воріт, добре підсвічених ліхтарями обіч. Мо', вдень прийти й десь сховатися в замку, хай потім знайдуть його кістяк, як знайшли колись чиїсь там останки... І тут збагнув, що сховку для нього там не буде. Ніде не буде.

Антон постукав у ворота. Хай хтось вийде і забере божевільного діда або просто насварить на нього. А може, й володар замчища не знати з якого століття...

– Зачинено, пане, – почув за спиною голос. – Навіть сам князь Любарт о такій порі екскурсій не проводить.

Антон оглянувся і переконався, що то не мертвяк якийсь із замку ожив і не примара подає голос. Перед ним стояв чоловік років сорока в темно-синьому костюмі і при краватці, тільки вже, видно, добре назюзяний, певно, з ресторану «Королівська варта», звідки долинають гучні голоси.

Антон зніяковів. Що справді подумав про нього цей чоловік? Але на заміну похмурості вперше за вечір прийшла веселість. Наче клюнула в тім'я й розлилася всім тілом.

– Перевіряю, паночку, чи ворота справді зачинені, – сказав Антон. – Таки зачинені, можете переконатися.

– Ще скажи, що ти сам князь, – пробурмотів чоловік.

– А чом би й ні, паночку.

– Ти такий князь, діду, як я Біл Гейтс, – сказав п’яний чоловік при краватці. Тепер Антон розгледів, що краватка червона.

– То я піду? – Антон подумав, що в халепу ще, здається, не втрапив тут, на призамковому майдані, та й чоловік не з тих, що буде вимагати гроші.

– Йди, я дозволяю. Я сьогодні добрий, – п’яний захитався. – А хоч – горілочкою пригощу? Тут і «Польська виборова», і «Смірнофф» та «Абсолют» е... І самогонка навіть на замовлення. Хоч самограйчику?

– Я так пізно не п’ю, – сказав Антон.

– А я п’ю, дідуль, п’ю, бо є причина й радість є, – чоловік ударив Антона по плечу, аж той мало не присів. – Бабу класну зняв. Донька самого Воронкевича. Проститутка і хвойда, але донька Воронкевича. Блін, та тобі, певно, до дупи, хто такий Воронкевич... Во щасливі люди... Не хоч шнапсу, можу пивком пригостити. Місцеве. Що-що, а в славному Лучеську хоч пиво полюдське. Ходім? Представляю як князя Любарта чи як самого короля Вітовта. Хоч вони й не знають, що Вітовт так і не здобув корони...

– Дякую, я й пива не п’ю, – сказав Антон.

Але перш ніж відкараскатися від щедрого чоловіка, котрий підчепив дочку самого Воронкевича, він мусив вислухати, чого майбутній володар доньки якогось там, певно, багатого новітнього пана (вона ж повія і хвойда) вибрався з ресторану.

– Блін, відлито захотів – жуть, – сказав чоловік. – А обидві кабінки, і чоловіча, і жіноча, зачинені. Во засрані мудаки... І мудачки. Я й подумав, що класно буде відлито під самим замком. Хіба не? Блін, а ти ж мені, старий, самий кайф перебив. Не, пожди, я таки напою тебе хоч пивом.

Але Антонові не захотілося ждати, доки чоловік, на пальці якого він помітив масивного персня-печатку, опорожнить свого сечового міхура. Коли той відвернувся, Антон бочком-бочком став собі віддалятися від замку. Той нависав і над площею, і над «Королівською вартою», з якої чути було голоси й ждала повернення хахаля донька самого Воронкевича.

Антон не знав, що доки він обходив замок, його невістка гасила в собі тривогу, яка дедалі більше наростала. Майнула думка: «А раптом він і не повернеться, раптом щось вирішив зробити з собою?». Вона чула, що сказали свекрові по телефону про якийсь борг, який треба повертати. Бачила його збентеження, ніяковість, які намагався приховати. Навіть страх прочитувався ув очах. Заспокоювала себе – нічого не станеться, пройдеться, заспокоїться та й по всьому.

Вона заганяла тривогу кудись у глибину.

Сьогодні вперше свекор щось приховав од неї. Раніше, навпаки, ділився геть усіма звістками, задумками й таємницями. Іноді Калині навіть здавалося, що все те Антон Трохимович виставляє напоказ, мовби і її запрошує оголювати душу. Хоч він жодного разу не допитувався, що та де з нею сталося, але їй дуже часто самій хотілося розказати, де й кого зустріла, з ким про що розмовляла. Не боялася відкрити свої сумніви. Взагалі їй було добре й затишно з татом – так вона іноді навіть подумки його називала. Бо тато-свекор був для неї справжнісіньким батьком, набагато ліпшим за рідного п'яничку, колись колгоспного іздового, який у сімдесят із хвостиком віддав Богу душу. Калина гірко всміхнулася, коли читала в газетах чи дивилася по телевізору ідилічні репортажі про дружні багатодітні сім'ї, де кожен турбується про іншого. В їхній сім'ї дітей було одинадцять, ще двоє померли малими, і то було справжнє пекло – вічні сварки за одяг і взувачку, за шматок хліба, збиткування старших над меншими, материні дорікання батькові за пропиту допомогу на дітей, бійки між обома батьками, котрі нерідко закінчувалися новою п'ятикою. Рано починали пити й діти.

Калина була сьомою дитиною в їхній сім'ї.

Іноді вона думала, що її врятувало дивне ім'я, на якому колись наполягала її бабуся. Бабусі давно немає, а вже пізніше Калина дізналася, що таким було бабусине псевдо часів повстанської боротьби. І зрозуміла, чому батько так не любив тещі, яка зрідка навідувалася до них із сусіднього села. У бабусі була своя таємниця, захована так далеко і так старанно, що ніхто майже не знав.

Калина не раз думала, як їй неймовірно пощастило – вирвалася з того сімейного пекла, того казана, в якому могла зваритися і її доля. Як найбільшу реліквію вона зберігає давній номер обласної газети з оголошенням про набір в училище, де пропонують обрати професію ткалі. Вчилася в Лучеську.

Калина наказала Ромчику лягати вже спати, а сама вийшла на вулицю. Її обдала вечірня прохолода, і вона подумала, що вже осінь, час купувати синові зимові черевики. І тут побачила, що на другім боці вулички ще хтось стовбичить. Свекор? Ні, постать жіноча. Жінка, очевидно, побачила Калину, бо рушила до неї:

– Кого чекаєш, Калинко? – спитала сусідка Олена Платонівна.

– Тата. Він вийшов прогулятися, і щось довго немає.

– Як добре, що ти, Калино, називаєш свекра татом навіть позаочі, – сказала Олена Платонівна.

– Бо він цього заслуговує, – відповіла Калина.

– Авжеж. Антон мені завше подобався. Коли ми обое осталися самі, нас навіть сватали сусіди. Тільки ж обох за ворота не пускала пам'ять.

Калина подумала, що Олена Платонівна була б їй доброю свекрухою, хоч і на покійницю гріх було скаржитися. Хіба що зачасто повчала. Але ж вона була вчителькою...

– Останній мій вечір тут, – сказала Олена Платонівна.

– Останній? – Калина мимоволі здригнулася, але відразу подумала, що треба перепитати. – До дочки ідете гостювати?

– Назовсім іду, – Олена Платонівна зітхнула. – Вже й будинок продала.

– А я й не знала, – сказала Калина.

Олена Платонівна відповіла, що вона й сама не знала, що так учинить. А трапилося. Думала завтра вранці зайти попрощатися. А дарма так думала, бо ж

Калина, певне, зранечку піде на роботу. Добре, що ось так зустрілися. А іде вона справді до дочки у Вінницю, тільки вже назовсім. Давно кликала туди, а вона все відкладала. Дещо з речей зять уже забрав, по решту приїхав сьогодні. Зранку й вирушають.

Калина думала, що б іще запитати.

Але ж чому так довго не вертається свекор?

Тут вона пригадала, як іще років десять тому, коли обое – Олена Платонівна і Антон Трохимович – овдовіли, на їхній вулиці та й на сусідніх поговорювали, що вони можуть поеднати долі. Валерій ніби жартома спитав батька, коли той у приймаки піде, бо ж сусідка залишилася жити сама. Свекор тоді образився, сердито відповів: «Що, ніяк не діждетеся, коли випхнете старого з хати?» Довелося перепрошувати. Лець заспокоївся.

– Зараз тато прийде, – сказала Калина.

– Думала, мене осінь проведжатиме, – Олена Платонівна. – А вона тільки ще береться в боки. Я нового хазяїна попросила, щоб яблуню під вікном, біля якого ми з Семенком спали, поки ще не зрубував. Хай ще хоч раз вродить. – Вона зітхнула. – Сентиментальна стара баба. А от і ваш Антон-боровичок підпливає.

«Господи – з Семенком!» – подумала Калина.

Хвиля ніжності раптом підхопила, а далі здушила їй горло.

Справді, до них підтупцював свекор Антон. Котився, на боровичка схожий.

Сказав:

– Ну ба, невісточка почула, як мої кісточки торохкотять здалеку, і вийшла.

Та було чути, що старий задоволений з такої okazji.

Калина повідомила, що їхня сусідка завтра назавжди від'їжджає.

Антон:

- Знаю. Од мене, од кого ж іще, тікає.

Олена Платонівна:

- Антончику, ти ж до мого двору так і не дочалапав.

Калина зрозуміла, що їх треба залишити вдвох. Трохи з образою подумала – бач, знав, а їй нічого не сказав, що бабця Олена зібралася завтра покинути Обітницю. Обійняла Олену Платонівну, мовила: «Навідуйтеся» – і рушила до своєї оселі.

З її душі спала тривога. Про дзвінок і лист скаже чоловікові, як той повернеться. А мо', їй нічого казати не треба? Може, під замком свекор уже поховав свою тривогу?

Антон вернувся до хати десь за пів години.

І сказав до невістки, котра вже встигла прийняти душ перед сном.

- Тепер, Калинко, я найстаршим на Обітниці лишився. Не проведе Олена, коли в Гаравицю повезуть.

- Тату, про що ви таке кажете? – Калина мало не зойкнула.

Почула:

- Правду кажу. У Старому місті баба з косою старих пеньків усе менше зоставляє. Всіх корчує. Олена, бач, од неї втекти аж у Вінницю надумала. Під крило, як то Валерка наш каже – до презіка, чи що... Не, він тоже нікуди не втече, як і всі ми.

«Раз жартує, хоч і так сумно, то, може, хмара й пройшла вже», – подумала Калина.

Але хмара повернулася до Антона, як у ліжку вклався. За вікном обходив Старе місто пізній вечір, потім темного дідка замінила баба-ніч, а його сон як заховався

десь під ліжко, то й не вилазив. І Антонові й собі захотілось у Гаравицю – в те село за Лучеськом, коло якого вже тепер ціле місто мертвих виросло. Ні, не лягти у ще не зовсім схололу осінню землю, хай Бог боронить. Тому строк прийде. Антонові пекуче захотілося встати, вийти з дому й піти чи зловити якась таксі, щоб поїхати на цвинтар за Гаравицею до Юзефи, а там сісти коло могили на лавочку, яку сам змайстрував, пофарбував і поставив, і в усьому признатися. Ні, про свій такий великий гріх він має розказати на колінах перед Юзефиним вічним спочинком.

Антон подумки встав і вибрався з хати. Подумки, бо ж Калина чутко спить – як мишка під помелом. І собі встане, затривожиться. Та й куди підеш, ще нарвешся на якихось нічних бандюг, що темної пори коло ресторану біля замку чи довкола ринку за замком вештаються. Він про такі okazji чув і читав не раз. Іноді здається, що в їхньому місті, і Старому, і новому, тепер справжнє полювання на таких дідів, як він, яким чогось не спиться. Не, він, Антон, не хоче вмирати не своєю смертю з поламаними ребрами. Але йти до Юзефи треба. Хоч отак, у думках, у тому мареві, у тій пропасниці, на заміну якій ніяк не прийде сон.

«Чого ж я гадав, що можна втекти, перехитрити і пам'ять, і гріх, і Обітницю, на якій живу, і оті обітниці, які я давав», – подумав Антон.

А за вікном шумів, налітаючи хвилями, вітрисько, блукала ніч, кликала до себе і десь там ждала його болючої сповіді Юзефа. Досі жива.

4

В Ольги, найближчої сусідки Олени Платонівни, сьогоднішній день був начеб роздвоєним. Вона взяла відгул, щоб попрощатися з пані Оленою, як вона її частіше називає, – і пані Олені те явно подобається. Точніше, то не відгул, а день – гуляй душа. Бо її начальник, із древнім, як Лучеський замок, ім'ям Амвросій, вчора сказав: «Не дратуйте мене, пані Ольго». Ольга – сама покаюнна покірність: «Я дратую? Господи, що ж ви, пане начальнику?» Амвросій у відповідь – тепер вона дратує його вдвічі більше, називаючи так. Навіщо це підкреслене нагадування?

– Не буду, – сумирно сказала Ольга вчора. І не змогла втриматися від нової шпильки. – Не буду, пане начальнику.

Колись Амвросій спересердя буркнув, що її мало били в дитинстві. Тепер не скаже так, бо вже знає, що вона сирота, дитбудинівське дитя, підкидьок, що лупили її як сидорову козу. І знає, що вона дружина хай і не першорядного, але бізнесмена. Не ця гримуча суміш головне. І навіть не те, що Ольга підозрювала (і підозрює) – Амвросій таємно в неї закоханий. Головне, що вона їхня «велика цяця». Цей вислів щодо неї – шедевр її колеги Луки, крадькома нею підслуханий. Він означає, що на ній, її ідеях, які Ольга ніби й непомітно, але вперто (залізно, каже той же Лука) вбиває, втискає у їхні голови, тримається їхня приватна архітектурна майстерня «АМОЛЯ».

Саме так – великими літерами, бо, як пояснив Амвросій, котрий назву й вигадав, – це ініціали їхніх імен.

Амвросій, Марина, Ольга, Лука, Ярина.

Амвросій – власник і старший архітектор-проектувальник. Ольга і Лука – два архітектори-проектувальники. Марина – технік-архітектор. Яринка – техсекретар (практично, ще й прибиральниця і кур'єр). Назви всіх посад так визначені Амвросієм. Щодо назви їхньої майстерні, то в Ольги виникла й росла підозра, що останні три букви – то своерідна данина їй. Оля!

Як виявилось, це запідозрила не тільки вона. Якось в'їдливий Лука сказав до Амвросія:

– Яринка розумна дівчина. Не вічно ж бути на цій роботі. Як тоді з найменуванням нашої фірмочки? «АМОЛ?»

Амвросій не розгубився:

– Знайду когось з ім'ям на «Я».

І тут в Ольги виникла ще одна підозра: і Яринку він знайшов, уже придумавши назву. А от головний девіз їхньої роботи вигадала Ольга. Він звучав так: «Треба виконувати побажання замовників по-своєму, але щоб вони потім були

переконані, ніби то їхня задумка».

А віршований, який красувався на всіх їхніх рекламах і буклетах, належав відомому місцевому поету:

Якщо в будинку ваша доля —

Найкраще спроектує вам «АМОЛЯ».

Текст коштував Амвросієві триста гривень і викликав репліку Луки: «Щось мені нагадує ця сума... без одного нолика».

Сьогоднішній незапланований відпочинок для Ольги був роздвоєний тому, що їй не хотілося прощатися з Оленою Платонівною. Між ними різниця в три з половиною десятиліття, але те не завадило стати друзями. «Більше, ніж друзями», – не раз казала собі Ольга. І скільки за цей час переговорено й перепито пахущої кави, котру по-особливому вміє готувати Олена Платонівна. Учора вона запросила Ольгу на прощальну каву. Учора ж посиділи вчотирьох: Олена Платонівна, її зять Артур, що приїхав забирати тещу, Ольга і Ольжин Дмитро. Сусіда запрошувала і їхнього Тараса, але той тільки сказав, що «жахливо вибачається», бо в нього умовлена зустріч із другом. То такий хлопака, що ображатиметься, якщо він не прийде. Цьомкнув на прощання і пригорнув бабцю Оленку, як він її назвав. Олена Платонівна: «Звісно, біжи, у вас, молодих, свої діла, тільки признайся наостанок, може, то не друг, а подруга?» Тарас засяяв: «Комерційна таємниця». І помчав. Олена Платонівна: «Признатися, Олечко, а хотіла би мати вже невісточку? Здається, пора». Ольга: «Та хай як хоче, коли з армії вернувся, казав, що ще десять літ не одружуватиметься». Олена Платонівна: «Не опирайся, Олю, якщо вибрав». Ольга: «А я й не опиратимусь. Я ж не...» Прикусила язика, бо оте «не» – то її покійна свекруха. Та колись винесла свій присуд: «Якщо вже дитина буде, то куди тут дінешся... У нашому роду підляків не водилося». Врубала у вічі при знайомстві, коли Дмитро повідомив матір, що Ольга вже вагітна, що вона скоро матиме онука. Ольга не раз думала: «А що б сказала Дмитрова мати, якби дізналася, що дитина буде не від її сина?» Тарас же їх не відразу, а примирив, онукові всю свою душу баба Поля віддавала, не раз нагадувала, що хоче мати ще й внучку. Син віджартовувався, а вже згодом довідався і признався Ользі, що не може мати дітей, що вплинула, очевидно, служба в ракетних військах, в якомусь особливому підрозділі.

Нині вони пили на кухні в напівпорожньому вже домі пахущу каву зі смачнучими пиріжками з сиром, приправленим корицею (теж неперевершений витвір Олени Платонівни), і кава мала особливий запах і особливий смак, бо була прощальною. Олена Платонівна запрошувала Ольгу приїжджати в гості, про себе сказала, що навідатися не зможе, несила буде побачити дім, у якому прожила ціле життя, пів століття, і з Семенком, і потім сама; дім, у якому господарюватимуть чужі люди, а то й зовсім його перебудують, новий палац собі зведуть, ти вже прости, Олечко, якщо тут скоро гармидер настане.

– А мені ж несила все те буде побачити, – повторила Олена Платонівна. – Хай ліпше в пам'яті зостанеться так, як було, доки житиму. На Семенову могилу приїжджатиму, а сюди – ні.

І далі вона повела мову про те, що Ольга вже колись чула – їх же сватали з сусідом Антоном, як обое без своїх половинок лишилися. Зближались ніби, як могли. Та що казати... До Антона вона піти не могла, бо там же син із невісткою і внук, але й привести чужого чоловіка в цей дім, де все і зроблено, і досі пахло, здається, Семеном, теж не відважилася. Дух покійного чоловіка вартував дім.

Вона до кави додала ще по крапельці коньяку, і коли випили, Олена Платонівна тихо зітхнула й сказала:

– Ти, Олю, певно, думаєш: раз тобі така пам'ять дорога, чого ж ти хату свою продала? Зажерлива баба, на великі гроші полакомилася. От яка біда.

І вона розповіла, що покупець, коли вперше до неї з'явився, – отримав одкоша. Тільки ж не відстав, явився і вдруге, і втретє. А сума, яку пропонував за дім, виросла спершу втрое, а потім і вп'ятеро. От вона й не встояла, спокусилася. Зате доньці будуть гроші: теж мріє про свій дім, замість міської квартири, і внучку треба вчити, і внук підростає, і другій дочці дешицю вділить. Отим і може хоч якось себе виправдати. Привалило, бач, зелене щастя.

– Йому так будинок ваш сподобався? – Ольга таки дуже здивувалася, почувши про впертість нового господаря цього дому й готовність заплатити майже будь-яку ціну. Не спитала, звісно, яку, але прикинула...

– Та ні, – сказала пані Олена. – Місце йому, казав, дуже подобається. Раз колись побачив наш замок у якомусь альбомі, а потім у ньому й побував, і виникло

бажання коло замку поселитися. Кажє: наростало й наростало, як ото снігова лавина. Як магніт, тягло. Доки не зрозумів, що мусить жити тут, і ніде інше. Почав питати, чи не продає хто оселю, а тут йому й підказали, що доживає віку самотня стара жінка... Він до мене й прийшов. Кажє: хоче дихати історією. От які є люди.

- І хто ж він, цей любитель історичного подиху?

- Бізнесмен. Кажав: будматеріали його фірма виробляє. У Лучеську спершу філіал відкриватиме, ну, потім, певне, сюди перенесе виробництво. Чи, може, і в двох місцях матиме бізнес. Тепер так модно, а гроші, видно, у нього є. Такого-от сусіда вам підсовую. Та не хвилюйся, Оленько, чоловік приемний. І мені вже пробач.

- Та я розумію вас, пані Олено, - запевнила Ольга. - Зараз гроші всім потрібні. А тут такий випадок... Тільки ж я його жодного разу не бачила...

- Та так випадало, що, як приїжджав, ти на роботі була. І позавчора так само, коли остаточно договір про продаж підписали. Він і меблі в мене, що осталися, та начиння вже викупив. Може, йому й не тре, та видно, делікатний чоловік. Пощастило старій... Я й не думала, яке то щастя коло нашого замку жити... Звикла, що тут споконвіку стоїть старий замчисько, то і все. Хай собі стоїть... Нічого, сьогодні познайомишся, він за вас із Дмитром десь тільки на літ п'ять старший. Видно, ризикований чоловік, раз одважився в такім віці переїжджати.

Невдовзі явився Артур. Попив з ними кави і сказав, що чекатиме в бусі. Мамцю Олену, як він сказав.

- Час, - мовила Олена Платонівна, голос її задрижав. - Ой час, скільки б тої миті не відсувала. Ходімо, Олю.

Ольга зрозуміла, що час не так іхати, як прощатися з будинком.

І господиня попрощалася в супроводі Ольги. Постояла в кожній кімнаті. Підходила до стін і гладила, щось шептала. Торкалася шафи, однієї й другій, стола, етажерки, крісел, серванта, які лишилися. І дитячого ліжечка, воно тут стояло, скільки Ольга пам'ятала, хоч обидві дочки пані Олени давно вирости. Вона знала, що старша Олеся могла зостатися жити тут, у батьківському домі, а

мусила їхати до Вінниці, бо в Артура батьки хворіли, та й мав добру роботу, яку не хотів міняти. Тіна не стала вертатися зі столиці, звідки навідувалася. Старша з сином двічі чи тричі приїжджала. А решту часу, відколи дядько Семен помер, ось уже десяток літ Олена Платонівна самувала. Так вона казала. Ольга пригадала те слово, й тугий, хоч і теплий клубок, що народився десь усередині, підкотився до горла. Слова народилися раптово: «Мамо Олено». Не вимовила, звісно, тільки подумала. У неї ніколи не було матері, вона вже й облишила надію її знайти. Підкидьок, він і є підкидьок. То було слово, одне з кількох, які найбільше не любила. Ненавиділа.

«Не тре тобі пригадувати», – подумала вона.

Олена Платонівна спинилася біля вікна й подивилася в сад. Вікно те виходило на сплетену із дроту загорожу, за ним уже починався Ольжин сад, де Дмитро поставив невеличку альтанку. У ній не раз сиділи й вони з пані Оленою навесні, влітку, восени і навіть раз узимку. Ольга подивилася й собі у вікно. Незабаром у нього дивитиметься хтось інший.

«Так минає час, – подумала Ольга. – Випаровується, як та кава, що нам захотілося випити серед снігу. Надворі було холодно, але нам тепло в цій альтанці».

Чогось вони так задумали. Тоді пані Олена сказала: «Ми ще ж не сиділи там узимку. То трохи посидімо. Надворі не так і холодно. Зате як пухнасто».

Справді, іній густо присипав дерева. Зробив їх волохатими, схожими на звірів. Сиділи в альтанці, оточені тим інеєм.

«Пухнастим», – подумала тепер Ольга.

Вона поклала руку на плече господині, яка прощалася зі своїм будинком. Пані Олена простягла свою руку до її руки. І Ольга притулилася до цієї зморщеної руки щокою, торкнулася, усміхнулася і пошкодувала, що усмішки не бачить пані Олена.

– Ось і все, – сказала Олена Платонівна. – Все, Олечко. Хоч би мені вони приснилися. І ці кімнати, і цей сад. А може, й не тре. Може, й не тре, чуеш, Олечко...

– Чую, – сказала Ольга.

Після прощання і довгого стояння біля воріт, вже сама (і я самую, подумала) Ольга пішла до свого будинку, стискаючи у жмені ключі, які мала передати новому господарю. Той має приїхати десь під обід. Нехай, поже, дочекається.

Вона стояла й раптом подумала, що забула щось. Вона чи Олена Платонівна? Пані Олена. Пані Олена, яка лише два роки тому облишила нарешті роботу в міській лікарні. Побачила, як зі своєї хати вичовгав Антон Личак, сусіда, що так і не став другим чоловіком пані Олени. Вона помахала йому рукою. Антон щось сказав. Вітер поніс його слова вслід за бусом. Ользі здалося, що то слово «вже». І ще якесь. Ціла в'язка слів, що наздоганяли буса. Певно, питав: уже поїхала? Їй здалося, що то запитання: «Чого ж до мене не зайшла?» А може, й не сказав. Але справді, чого? Певне ж, учора попрощалися, подумала Ольга.

5

Стеля обвалилася на Богдана раптово, так раптово, що не встиг нічого промовити. Він стояв перед чоловіками – один у міліцейській формі, другий у цивільному, – котрим щойно відчинив двері їхнього будинку, запросив зайти, і, коли зайшли, почув те, що обвалило стелю.

– Ви затримані за підозрою у вбивстві, – такими були слова.

Він дивився на них і подумав, що їхній жарт мав би бути інакшим. Хто їх підіслав? З якою метою?

Богдан так і сказав:

– Це що – такий жарт? Сьогодні перше квітня?

Але й першого квітня ніхто з ним ніколи так не жартував – грубо й підступно. Не жартували й сьогодні, зараз.

Та все це – обшуки в їхньому будинку і його майстерні-крамничці – знайдені старовинні речі: глиняні фігурки дуже давнього часу, частинки теракотового посуду й молоток зі слідами крові вбитого, не стали для нього в ніяке порівняння з тим, що трапилося пізніше.

Богдан, як умів, захищався. Так, він знав цього діда Зосима, так, знав, що в нього є предмети з Середньовіччя й навіть давньої культури, так, приходив і просив продати або хоча б показати. Дід спочатку відмовлявся, а потім за певну суму й показував. Так, він торкався їх руками, тому і є відбитки його пальців. А молоток украли, а тепер підкинули, так, очевидно. У діда він був тричі, останній раз десять днів тому. Упросив якщо не сфотографувати, то хоча б показати ескіз однієї з фігурок – жінку з притуленими до грудей руками. Дід після довгих умовлянь погодився. Знову не за безплатно. Вони навіть розпили пляшку настоянки, яку приніс Богдан. Після того він покинув дідову халупу й більше туди не повертався. Коли йшов, дід, звісно, був живим. Провів його за поріг. Сказав на прощання, що, хай вибачає пан Богдан, продати свою колекцію не може. І справа не в ціні, хоч розуміє, що ці фігурки й черепки коштують великі гроші, а в тому, що це йому дісталось від покійного діда Корнила, який десь там знайшов на горіщі свого приятеля після його смерті. Дід його багато знав і вмів розказати. А колекцію він береже для свого найменшого внука, який єдиний з їхнього роду захопився історією. Він, Зосим, дав обітницю: у той день, коли внук закінчить університет, він і вручить йому свою колекцію. Хай робить з нею, що хоче. Може, щось із тих штучок заповість чи продасть йому, Богдану, раз у нього є такий інтерес.

Богданові легко було відповідати на запитання слідчого: як, від кого він дізнався про старого і його колекцію, чому вона його зацікавила? Ні, він зовсім не збирався її потім продавати, хоч знав, що так, за неї можна отримати грубі гроші. Він би її віддав у музей, після того, як відтворив у своїй майстерні всі ці фігурки. Після того, як зліпив би черепки у давній посуд. Ось ці свої вироби він, може, і продав би.

Оперативники вийшли на нього після опитування сусідів діда Зосима і всіх, хто міг бути причетним до виробництва посуду й мистецьких витворів. Це було зрозуміло. І те, що він лишив сліди й відбитки в хатині діда Зосима. Незрозумілим було інше: хто й навіщо його підставляв. Як підкинув ті кілька вкрадених речей у його дім, а ще черепки й молоток зі слідами крові й відбитками в крамничку-майстерню. Як той невидимець-негідник, що, мабуть, затаїв зло на Богдана, проникнув у його кімнату в домі, переобладнану під майстерню, і в крамничку.

Чи хось слідів ні там, ні там не виявилось. Богдан водив знайомство з художниками, колекціонерами, до нього заходили люди, знайомі й незнайомі, але жоден із них не був його ворогом, жодного не міг запідозрити в тому, що він за щось міг йому так насолити, так підставити.

– Шукайте справжнього вбивцю, – просив слідчого, і той нібито шукав. Принаймні обіцяв шукати.

Але нічого й нікого не знайшов. Ні серед сусідів, ні серед знайомих і родичів діда Зосима. Так, старого й інші просили продати колекцію, він відмовлявся. Але ні в кого більше вкрадених речей не знайшли. Слідчий питав Богдана, кому він продав те, чого не вистачає.

Не продавав нікому, бо й не крав. Не грабував діда Зосима й не вбивав старого. Слідів злomu не виявили, дід сам відчинив нападникові оселю, отже, знав його. Було то ввечері такого-то числа. Богдан знав діда, тож дід міг йому відчинити. Що він робив тоді? Після повернення з крамнички повечеряв, а потім вирішив пройтися Старим містом. Він любить гуляти старими вуличками. Часом сам, а більше з дружиною. Але дружина того вечора пішла до подруги. Разом із донькою.

– До Зосима Краковецького ви заходили? – спитав слідчий.

– Ні, – відповів Богдан, – хоча повз його хату я проходив. У вікні ще світилося. Я подумав, чи не зайти, але чого було заходити, коли знав, що то безперспективно.

– Які слова ви знаєте, – сказав слідчий з іронією. – Недарма закінчили інститут мистецтв.

– То й що? – Богданові насилу вдавалося лишатися спокійним.

– А нічого, – сказав слідчий. – Хто бачив вас під час тієї прогулянки?

– Ніхто. На жаль, я не зустрів жодного знайомого. Біля однієї хати, правда, привітався, потім вирушив далі.

– До будинку Зосима Краковецького?

– Ні, пішов іншою вулицею.

– Зрозуміло, – сказав слідчий.

Йому було все зрозуміло, цьому молодому хлопцеві в цивільному, хоч Богдан знав, що той уже має погони старшого лейтенанта. Богдан був для нього вбивцею і грабіжником, бо всі факти свідчили проти єдиного підозрюваного.

«Хто, хто, хто?» – невпинно стукало в Богдановому збуреному мозкові.

Відповіді не отримував. І що далі, то ясніше розумів Богдан, що й не отримає. Що зачароване коло не розімкнеться. Його хтось так замкнув, що ключа годі знайти. Не знайшов і адвокат, якого найняла його Марічка. Цей чоловік був уже немолодим, досвідченим і хитрим. Просив, аби Богдан пригадав те й те у взаєминах із друзями та знайомими. Щоб дав йому якусь зачіпку, якої досі не було. Хоч щось, якийсь натяк.

Зачіпки не знаходилося. І натяку не було. Богдан колупався у надрах своєї пам'яті й відкидав факт за фактом, деталь за деталлю. Нічого не знаходив, а головне, не міг знайти відповіді на два конкретні запитання: «Хто?» й «Навіщо?».

Хто й навіщо? Хто завалив на нього стелю, що зламала не руку чи ногу, не хребет, не травмувала голову, а зламала ціле життя? Він отримав п'ятнадцять років за умисне жорстоке, наперед заплановане вбивство й пограбування цінних речей. Додало й те, що підсудний не визнав своєї вини й відмовився співпрацювати зі слідством і судом.

Але головним був інший вирок. Його Марічка, Маріечка, Марі на побаченнях дивилася дедалі сумніше. Підбадьорювала, казала, що все з'ясується, все буде добре, його звільнять. Але вимовляла якимось так, із нотками суму й приреченості, які зростали й зростали, що Богдан став підозрювати: його кохана Марічка йому не вірить. Не вірить його розповіді, словам, запевненням, його надії на справедливість. Що він не вбивав того діда, не міг убити. Органічно, і як там ще, не міг. Він гнав геть свою підозру, але вона знову й знову виростала й наростала. Сиділа в його збаламученій голові, яка, здавалося, от-от розпухне й вибухне. Шелестіла купа опалого листя, якого більшало й більшало. У тому листі оселилася змія, щоб урешті-решт виповзти, висунути своє жало і вжалити запитанням, яке тихо поставила Марічка на останньому побаченні, перед

відправкою в колонію, коли відхилили всі його апеляції:

– Навіщо ти зробив це, Богдане?

Він тоді поглянув на дружину й побачив у її очах німий біль. І це було, певне, ще страшніше за страшну суть її запитання. Ще болючіше для нього. Чи й для неї?.. До двох його запитань собі й світу додалось третє: «Як вона могла повірити?»

Він хотів знати.

Як могла повірити?

А замість цього спитав трохи інакше:

– Ти в це віриш?

Почув шепіт-зойк:

– Але ж усе проти тебе, Богдане... Усі факти.

– Все довели? – Богдан криво посміхнувся. – Геть усе?

Міг іще сказати: «Але я не вбивав. Це так очевидно, як те, що мене звати Богданом». Чи вигукнути. Або й прошепотіти. Але нащо було казати, витратити слова, коли вона не вірила... Він різко повернувся й вийшов.

Якби гукнула: «Богдане!» чи щось інше, то, може б, і спинився. Тоді ще був шанс, що все буде інакше. Шанс...

Вона не гукнула. Перед тим просив привести доньку, щоб попрощатися, – не привела.

Не треба було отак іти?.. Отак покидати...

Хто? Навіщо? Як вона могла повірити? Слова, здавалося, бігли за ним і шарпали за рукави і поли. А може, й плакали, вже наче б і не його слова.

Через рік Богданові відсидки кохана дружина Марічка повідомила, що подає на розлучення. Вона писала, що винна перед ним, бо так і не змогла повірити у його невинуватість. А прикидатися вона не хоче, не вміє. Йому важко, вона це усвідомлює, але хіба йому, Богданові, було б ліпше, якби вона продовжувала лицемірити? Йому самому стало б легше, якби признався хоч їй у своєму гріхові. Хоч їй одній.

Коли донька підросте, вона зможе (якщо захоче) провідати батька. Сама, або з тіткою Вікторією.

«Сама, або з тіткою Вікторією», – прочитав ще раз Богдан це речення, а потім повторив уголос.

Йому стало душно. Наче хто накинув на тіло, ба й на голову щось важке й тепле, занадто тепле – може, кожуха. Під яким він почав задихатися.

Богдан порвав листа. А потім не раз шкодував про це. Йому стало здаватися, що лист цей містить якусь таємницю, навіть підказку, але яку і про що? Ні імен, ні фактів, тільки пів сторіночки тексту.

Ще за пів року його знайомий художник написав, що колишня Богданова дружина вийшла заміж. За Богданового однокурсника. Той якось, ще до його одруження, признався Богданові, що, побачивши Марійку з ним, теж закохався, але хай його друг не боїться, він посягати на їхнє щастя не буде.

Виходило, що посягнув. Як же це?

«Скористався моментом, що я тут, – подумав Богдан, – чи щось інше?»

Уперше в його збаламученій голові промайнула підозра. А що, коли до вбивства, до всієї цієї хитро кимось вигаданої історії причетний однокурсник? А може, й сама його люба Марічка...

«Ні, це неймовірно, – подумав Богдан. – Я намагаюся виправдатися, скомпрометувати її... Ні, ні й ще раз ні».

І все ж він написав листа слідчому Веремчуку, який вів його справу. У листі не було жодного рядка, який би натякав на колишню дружину, але про Олеся написав. Слідчий Веремчук не відповів. Богдан послав ще одного листа, в якому просив свого товариша-художника сходити до слідчого, добитися прийому й розповісти про одруження Олеся. Коли послав, подумав: «Я злий і божевільний. А може, навпаки – божевільний і злий». Товариш відповів, що його прохання він виконав, слідчий сказав, що Богданового листа не отримувал. Слідчий розуміє стан і переживання ув'язненого, його бажання будь-яким чином виправдатися, порятуватися. Але він жодних підстав повертатися до цієї справи не має.

«Жодних», – повторив Богдан подумки, прочитавши листа.

Він зрозумів, що приречений відсидіти ці свої несправедливо довгі п'ятнадцять літ. Якось витримати... та чи витримає? Йому вже почали набридати монотонність його теперішнього буття, щоденна боротьба за свою гідність зі всякими покидьками, котрі сиділи поруч, із кримінальниками, які намагалися зробити з нього «півня». Богдан кілька разів уже думав про таке вирішення всіх своїх проблем, як самогубство. Але відкидав його. І разом з тим у ньому росла жага до життя, відчуття його необхідності хай у будь-якому вигляді.

Тоді йому приснився сон. Він сидів не вдома, а тут, у камері, за столом і, наче сліпий, щось обмацував. То були його вироби, витвори, які залишив там, у Лучеську. Дивні звірі, фігурки жінок, чудернацькі й химерні. Хтось наче приніс чи привіз їх сюди, він чув голос, котрий просив відгадати, де яка фігурка, який виріб. Богдан обмацував і шептав: ось це жінка-матір, це будиночок, це королева-левиця, це півень, на якому сидить зозуля, це дерево з руками замість гілок... Він шептав і шептав, доки не прокинувся. У темряві, де чулося сопіння й хропіння його сусідів, так само нещасних, він раптом захотів, щоб сон став реальністю, бо інакше він помре. Не доживе до світанку. Це було неможливо, але він і не помер. Навпаки – зрозумів, як жити далі. Як вижити.

Уранці він сказав сержантові-охоронцеві, що конче має бачити начальника колонії або хоча б його заступника з виховної роботи. І таки добився цього, хоч його прохання коштувало кілька стусанів і вибитого зуба. Начальнику Богдан сказав, що він художник, скульптор, майстер ручної роботи, а тому міг би приносити їхньому закладу й особисто панові майору значно більшу користь, ніж перенесення вантажів, обстругування дощок і збивання стільців. Він міг би виготовляти значно цінніші вироби, які можна продавати й отримувати добрі гроші.

Майор подивився на нього зацікавлено. Пронизливо. Наче щось зважував.

Зрештою запитав:

– Чого ж ти раніше про те не казав?

– Я не знав, хто я такий, – відповів Богдан. – Не знав, а тепер дізнався.

6

Дзвінок у двері пролунав десь години за дві після того, як Ольга попрощалася з Оленою Платонівною. Вона відчинила двері й побачила перед собою високого дужого чоловіка в шкіряній куртці. Наче знайомого їй. Прийшлий дивився пильно, але... майже ніжно чи й геть ніжно. Як не дивляться на незнайомих. Або був дуже великим нахабою.

– Доброго дня. Я новий сусід, – сказав чоловік. – Прийшов по ключі й знову познайомитися.

– Заходьте, будь ласка, – сказала Ольга.

І вже як ішла верандою, а далі коридором, подумала: «Чому він каже: знову познайомитися?»

І раптом відчула, як просідає під ногами підлога. Як замлоіло в грудях, а самі ноги не витримують ваги її тіла. Вона от-от упаде.

Ольга різко повернулася до свого сусіда. Поглянула й упевнилася, що їй не здалося.

– Ти... Де ти взявся?

– Я ж кажу, що буду твоїм новим сусідом, – голос прийшлого був начеб веселим і холодним водночас, і трохи насмішкуватим. Щось давне-давне спалахнуло у Ольги в пам'яті, але не могло прорватися назовні.

– Ти сусідом? Сусідом...

Ольга запитала це, майже прошепотіла й відчула, як у неї дерев'яніє язик. Пересихає в горлі. Туди хтось засунув величезну суху кульку.

Він сказав:

– А чому б і ні? Я купив цей дім і буду в ньому жити. Тому й стану твоїм сусідом. Ну, здрастуй, Оленько.

Він спробував обняти Ольгу. Вона відсахнулася. Затремтіла. Була наче вкрадена кимось. Але звідки... Вона ж у своєму домі...

– Чому ти так хвилюєшся? Сядьмо, чи що?

Він показав кивком на диван. Мовби підсунув його очима.

Ольга слухняно опустилася, куди він указував, бо боялася, що впаде. Мала б показати йому на двері. Так треба зробити. Віддати ключі й вигнати. Навіть якщо він справді буде сусідом. Мусить її послухатися.

«Але ж це неможливо», – подумала Ольга.

До її будинку завітав (уломився?) наче з іншого світу той, хто ніколи не мав би її знайти. Але знайшов? Чи опинився тут, у її місті, випадково? Яка зла доля його сюди закинула?

Єгор...

Чоловік, який колись пишався своїм іменем і наголошував, що він саме Єгор, а не Ігор... Єгор... Єгор...

– Як це дивно сталося, – сказала вона, бо треба було щось говорити.

– Дуже дивно, – сказав Єгор. – Поселяєшся в чужому місті... Місті, де ти давно хотів жити й не міг. І коли мрія здійснюється, твоєю сусідкою виявляється найкраща у світі жінка, котра колись утекла од тебе... Дякую долі й провидінню, що так сталося. Справді, диво.

Ольга нарешті відважилася поглянути йому в обличчя. Воно змінилося, постаріло, є вже зморшки, – але, як і колись, засмагле, мужне, і ті самі світло-сірі, аж голубуваті очі, великі, виразні, в яких завжди сиділа іронія, ледь-ледь, але відчутна, і той наче невидимий магніт, що притягав до цих очей і змушував підкорятися їм проти твоєї волі. І в цю мить... Ольга змусила себе прийти до тями, опанувати дрож, що пробігла тілом. Бо зрозуміла, що ніякого дива не сталося, що він, очевидно, її шукав і от нарешті знайшов. Що його слова – лише словоблудство. Павутина, призначена для неї, в яку мусила потрапити.

– Навіщо? – з мукою промовила вона.

Єгор начеб не зрозумів. Здивувався. Не раз, а двічі, а то й тричі.

– Що навіщо?

– Навіщо ти це зробив?

Він простягнув до неї руку з пальцями, які колись її торкалися, ще й як торкалися, спробував діткнутися долоні. Може, погладити. Ольга відсмикнула свою руку.

– Я бачу, що грати в будь-яку гру немає сенсу, – сказав Єгор. – Ти така ж розумна, як і колись. Так, я довго шукав тебе. Майже весь той час, відколи ти втекла. Приїжджав до Києва, потім шукав по всій країні. Наводив довідки. Але жінок з іменем Ольга в нашій славній Україні багато. А ти, як я здогадався, ще й змінила прізвище. Ти, звичайно, знаєш про вислів Конфуція: «Дуже тяжко знайти в темній кімнаті чорну кішку, особливо якщо її там немає». Ти й була довго такою кішкою, але я тебе знайшов. Кімната посвітліла і вже не погасне. І я пам'ятаю, як ти казала, що ти кішка, яка гуляє, як собі знає. Сама по собі. От і погуляла. Я не знайшов, я вернувся до тебе.

«Не треба драматизувати, – подумала Ольга. – Знайшов, то й що? Вернувся... Як це?»

– Добре, – сказала вона. – Я бачу, що від тебе справді не можна втекти. Що ж, будемо жити поруч. Як сусіди, якщо ти так уже хочеш.

– От і ладненько. Можна сказати – ладнесенько. Я дуже цього хочу. А тепер я піду? – останнє речення він вимовив із питальною і начеб прохальною інтонацією.

– А то мене там мої зачекалися.

– Твої? Ти не сам?

– Ні. Привіз дружину і доньку, вони вже хочуть подивитися, де будемо жити.

– І вони легко згодилися переїхати в інше місто? Аж сюди, на Західну Україну...

Єгор усміхнувся. Як вона колись любила цю усмішку.

– Ну, я провів необхідну підготовку. Цілі два роки розповідав легенди про Лучеський замок. Прочитані й мною вигадані. Довбав, що хотів би жити тут, біля замку. Придумав, що цього вимагають інтереси бізнесу. Раз привіз їх на екскурсію. Ну, мене підтримала донька, вона в мене романтична дівулька, тепер після школи хоче йти вчитися на історичний факультет. Не без мого впливу... Хоч я бажав їй іншої професії...

– Не без твого впливу... Як сказано... О, ти вмів упливати... Певно, й досі вмієш...

Ольга підвелася. Потрібно було вирішити, як жити й поводитися далі. Але без нього. Спокійно, люба. Нічого в нього не вийде. Але що він задумав?

Єгор підвівся. Але не рушив до виходу. Стояв і намагався зазирнути їй у вічі. Вона відчувала – от-от візьме її за плечі. Вона тоді оборониться?

Він сказав:

– Але ж на тебе я не зміг уплинути.

- Бо ти вимагав... Ти вже забув, що ти вимагав?..

Вона затнулася. Задихнулася. Давня образа нікуди не ділася. Вона їй допоможе.

Єгор поспішив її випередити. Може, відчув, що вона хоче сказати... Чи здогадався.

- Пробач, я всі ці роки мучився і просив у тебе прощення за ті свої дурні слова. А остаточно зрозумів, який же я йолоп, якщо не гад, коли побачив свого сина.

- Це не твій син, - сказала Ольга.

- Ні, мій. Схожий на мене. Дуже навіть схожий. Я житиму тепер поруч з тобою і поруч з ним.

- І що? - Ольга почула, що її голос не так схвильований, як міцний. Зовсім не такий, як був хвилину-дві тому. Вона ж завше уміла брати себе в руки.

- Нічого. Час покаже, - розважливо сказав Єгор. - Кажуть, час - найкращий лікар. Він уже мене вилікував од колишньої дурості. Гадаю, вилікує і тебе, Оленько.

Ольга хотіла щось сказати і не сказала. Шукала слів, які б їй підходили.

Ще чогось шукала.

Єгор тим часом додав:

- Інга, моя дружина, хотіла подарувати мені, крім доньки, сина. А я не хотів, бо звідкись знав, що син у мене вже є. Я тільки волів його знайти. Як і тебе.

- Як мило, - сказала Ольга. - Як зворушливо. Знайти мене, живучи з іншою.

- Тобі цього не зрозуміти, а пояснювати довго. У нас ще буде розмова. І ти все зрозумієш.

Ольга хотіла зробити кудись порух – може, вбік, може, першою до виходу – аби не стояти, аби не лишатися з ним наодинці. Хотіла – і не могла.

Здавалося, не тільки ноги, все тіло прикипіло до підлоги. І не тіло, а поруч з'явилася якась друга Ольга, котра не пускає першу.

– Від чого ж мене має вилікувати час? – Ольга спитала це і здивувалася, як їй легко заговорити.

Легко казати, легко вимовляти, слова мовби самі просилися назовні. Слова, що були зайві всередині. Але вони були ніби зайві й тут, між ними.

Єгорові раптом стало ніяково. Чи їй тільки так здалося?

Він посунувся трохи від неї. Потім рвучко подався назад.

– Час має вилікувати тебе від удаваної байдужості до мене, – він викидав свої слова рвучко, мовби виштовхував щось, що заважало йому дихати.

– І все? – Нащо вона питає? Наче не може завершити розмову. Чи не хоче?

– Ні, не все, – почувла Ольга. – Не все, люба моя. Ти мусиш мене пробачити. Ми обое повинні прогнати те, що постало, чого не було, а мало бути.

– Ти став філософом? – Ольга спитала ніби напівіронічно, а вийшло надто зацікавлено.

– Я став розумнішим, ніж був тоді, двадцять один рік тому. Я став таким, яким і мав би бути тоді. Між нами, я гадаю, зникло все несправжне.

– Он як? А ті, що поруч із нами?

– Побачиш, – він таки відірвався від того місця, на якому стояв. – Усе, я йду. Сьогодні великий день, Олюню моя. Не забула, як я тебе називав?

«Ти про них подумав?» – Ольга мала те сказати навздогін, але не сказала.

Бо це означало б знову затримати його. Продовжити мову, якої не повинно було бути взагалі.

– До побачення і, як кажуть, до нових зустрічей. Я тепер завжди буду поруч. І ти будеш поруч, Оленько.

Він вийшов, Ольга не мала сили йти за ним бодай до виходу, взагалі не мала сил. Вона опустила на стілець біля дверей кімнати.

Сиділа, і до голови не приходила жодна думка. Може, її голова стала геть порожньою? Що ж, нехай буде так, бо так і треба, щоб було, вона вже виговорилася.

Десь там він, певно, підходив до своїх дружини й доньки – щось казав. Що? Хіба їй важливо?

«Він сказав – до нових зустрічей, – подумала Ольга. – А вони будуть. І щось треба буде говорити, не раз і не двічі. А що я скажу Дмитрові, Тарасові? Як я навчуся нічого їм не сказати?»

...В її голові раптом закрутився, завертівся швидкий і жахливий калейдоскоп. Вона, але розчленована, розбита, розсортована на дрібненькі, начеб різнобарвні частини, йшла назустріч хлопцеві, котрого, як виявилось, звали Єгором. Саме Єгором. Вона вперше дивилася в очі йому, а він їй, і потім призналися обое, обое їй просили – одне одного, Бога, долю, – щоб те було назавше. Вони йшли берегом Дніпра, взявшись за руки. Стояли біля її інституту, де вона мала складати іспити за третій курс, а потім за четвертий і п'ятий. Біля його вишу, де він теж складав іспити. Цілувалися після екзаменів. Він уперше заходив до її кімнати, а потім вона до його. Вони вперше кохалися. У гарячковому самозабутті зривали одне з одного одяг, їхні тіла шукали чуже і своє тіло. Знаходили й пили щастя, якого було так багато і яке хлюпалося через вінця.

«Ні, його не було, коли я складала іспити за п'ятий курс, ті дурні випускні іспити, й захищала дипломний проект, – раптом пригадала Ольга. – Він уже працював у своєму місті».

Калейдоскоп упав, розбився, зробився з кольорового сірим і зник. Вона стояла посеред площі перед інститутом, ні, серед площі перед переговорним пунктом,

звідки щойно телефонувала до коханого, щоб повідомити, що успішно захистилася, отже, в неї буде червоний диплом.

«Ти будеш Архітектором з великої літери», – казав Єгор не раз.

А тоді мовив:

– Я дуже радий за тебе.

– А я рада, що ти радий за мене, – сказала вона. – Радіша за тебе.

І видала те, чого, може, й не мала казати. Напіввидала, бо додала:

– Приїжджай, я тобі повідомлю ще одну гарну новину. Кращу за червоний диплом. Радісну, дуже радісну новину.

– Ти маєш гарне направлення? Ще ліпше, ніж було?

– Ні, ще ліпшу новину, – сказала Ольга. – Ще ліпшішу. Зрозумів? Коли ти приїдеш?

Він після невеликої паузи:

– А коли в тебе випускний, нагадай?

Ольга нагадала. Але щось уже легенько тенькнуло всередині. Перший дзвіночок. А за ним був і другий. Дзвонище, що падав на неї з висоти. І все ж вона встигала відскочити. Вона, Ольга, а не хтось інший.

Тоді, після розмови, вона стояла посеред площі. Довго стояла. Люди йшли і йшли, оглядалися на дівчину в білій сукні. Хтось запитав, що з нею?

– Нічого, дякую, – сказала Ольга.

А Єгор мав запитати інше. Мав здогадатися, що вона мала йому сказати, яку таку гарну новину, ліпшішу за червоний диплом, повідомити.

Не спитав. Не здогадався. Не спитав і тоді, коли приїхав на її випускний. Коли вона стояла і висяювала перед ним у гарному довгому білому платті, чимось схожому на весільне. Гроші на яке відклала цілий рік, навіть більше – півтора року.

– Ти маєш шикарний вигляд, – сказав Єгор.

– Дякую. Справді? – Ольга трохи кокетувала.

– Шикарнющій, – сказав Єгор. – То куди зараз підемо? Разом з усіма в ресторан чи ліпше кудись удвох?

– Нас уже трое, – сказала Ольга.

Сяйнула усмішкою, радісною і трохи зніяковілою. Видала-таки таємницю.

Він здивувався. Зирнув пильно. Надто пильно.

– Трое? А хто третій? Сподіваюся, твоя подруга, а не друг. Я вже ревную. Чого замовкла? Кажі.

– А ти не здогадався?

У Ольги тоді все завмерло всередині. У передчутті. Та вона ще не знала, якому.

– Ні, – сказав Єгор. – Не можу врубатися. Хто це? Хтось із викладачів?

– У нас буде маленький, – тихо-тихо вимовила Ольга й додала, – чи маленька.

Єгор не кинувся обіймати. Тільки всміхнувся. Взяв за руку.

– Справді?

– Дуже справді, – сказала Ольга. – Подарунок до диплома.

І тривожно, ще з легкою тривогою:

- Ти хіба не радий? Єгоре...

Він зам'явся, перш ніж сказати. Наморщив лоба. Глянув, наче щось пригадуючи.

- Я радий, Олю. Радий, мила моя. Навіть дуже. Тільки... Скільки часу ти вагітна?

- Це має значення?.. Місяць, може, трохи більше...

- Отже, ще не пізно... Розумієш...

Ще раз Єгор збентежено затнувся, умовк.

- Кажи! - хотіла вигукнути, але вийшов швидше хрипкий шепіт

- Може, нам ще рано? - він узяв її за руки. За обидві.

- Рано?

- Так, Оленько. Ти щойно закінчила інститут. У мене там, на роботі, перспектива намічається. Та й ти будеш починати. Почнеш із декретної відпустки? Як каже теперішня молодь - якимось не комільфо. Почекаємо трохи?

- Скільки?

Ще раз мала вигукнути й не вигукнула. Знову хрипко, ще хрипкіше вимовила слово-запитання.

- Що стільки? - Єгор знову не зрозумів.

- Скільки будемо чекати? Рік, два, три?

- Навіщо ти так, Олю? - він спробував її пригорнути. - Разом і вирішимо, скільки. Я ж від тебе не відмовляюся. І ніколи не відмовлюся. Ти ж моя.

Їй почулося: «Моя річ». Коштовна річ. Із найдорожчого кришталю, казав він їй рік чи два тому.

- І за те спасибі. Як каже один мій земляк – гран-мерсі в коробочці.

- Олю, не треба так, – він дихнув їй в обличчя. – Якщо ти вже так хочеш, то хай буде.

- А ти не хочеш?

- Хочу, але не зараз. Оленько, все-таки трохи почекаймо з дитиною.

- Отже, ти вимагаєш зробити аборт?

- Я не вимагаю, але ж... Ти мусиш вирішити сама.

- Сама, як ти хочеш?

Ольга вигукнула це, різко розвернулася і побігла. До вулиці перед інститутом. Побачила таксі, рвонула дверцята.

- Їдьмо! Швидше! Швидше! Рушайте ж!

Машина рвонула з місця. Єгор не добіг кілька кроків.

- Куди? – спитав таксист.

- На залізничний вокзал.

Ще в машині Ольга вирішила: «Дитина має народитися. Я не буду вбивати свою дитину». Останні слова вона, мабуть, прошептала, бо таксист спитав:

- Що ви сказали? Кого вбивати...

- То я так, – відповіла Ольга. – Нікого вбивати не будемо. Нікого й ніколи.

Таксі їхало до вокзалу, де вона мала зустріти Дмитра. Зустріти Дмитра. Зустріти Дмитра...

7

Богдана викликали до начальника колонії. Він саме закінчував ліпити дівчину. Дівчину з крилами, яка простягає руки наче назустріч комусь. Не хотілося переривати роботу, бо це могло означати, що фігурка вийде гіршою, ніж задумував, так уже не раз бувало. Але треба було йти. Бо кликав начальник, сам майор Євтеєв. Чого б то? Знову якийсь термінове замовлення? Він поставив недоліплена дівчину на стіл, вимив руки. Поглянув туди, де стояла дівчина, яка ще мала народитися з глини. Ще не зовсім народилася. З однією рукою. Вона стояла й сиротливо-докірливо дивилася на свого творця.

- Я скоро повернуся, - пообіцяв Богдан.

У нього не було ніякого передчуття. Усі його передчуття й почуття вже вмерли, а нових боявся народжувати. Бо разом із ними міг з'явитися промінчик чи маленький росточок надії. Коли він, як бувало, народжувався й гас, в'янув, умирав, то потім, після кожної такої з'яви, такого народження ставало боляче, нестерпно боляче, так, наче хтось вирізав із тіла шматок шкіри, і те місце ніяк не могло перестати кровити й довго пекло.

Шлях від майстерень, де йому виділили кімнатку, в якій і ліпив фігурки, що почали користуватися попитом, а отже, популярністю десь там, на волі - і, як підозрював Богдан, приносили прибуток не тільки установі номер такий-то, а й самому майору Євтеєву, - цей шлях минув швидко. Його ніхто не зачепив із зеків, бо всі знали про теперішнє привілейоване становище в'язня Богдана Ратушняка.

Церемонія необхідного шмону перед входом до адмінбудівлі. Може, він чимось хоче вбити чи бодай штрикнути пана майора або його симпатичну секретарку Люську, яка воліла, аби її називали Люсьєною... Сама Люська-Люсьєна зустрічає його настороженою посмішкою, а потім посмішка теплішає - він уже виконував і для неї персональне замовлення. Комусь там на день народження.

– Я зараз доповім, – вона йде і вертається з кабінету pana майора, який має привілей – тримати секретарку жіночої статі замість прапорщика чи сержанта.

Вертається на диво швидко.

І чекати Богданові цього разу не доводиться.

– Заходьте.

А в кабінеті ждало ще більше диво. Бо пан майор підвівся, наче хотів вийти йому назустріч. Усе ж передумав і показав на стілець перед своїм столом.

– В'язень... – почав було Богдан, але майор перебив.

– Сідайте, будь ласка, Богдане Петровичу.

І це ще два дива – номер три і номер чотири, – бо зеків пан майор ніколи не називав навіть по імені, не те, що по батькові. І ім належало, якщо удостоїлися честі бути в цьому кабінеті, а це траплялося рідко, вкрай рідко, стояти перед столом, заклавши руки за спину, а не сидіти.

– Я, певно, відірвав вас від роботи...

Слова ці – диво номер п'ять.

– Я ліпив дівчину, – сказав Богдан. – Потім доліплю.

– Він ліпив дівку! Здорово! Скажу увечері своїй дамі. Є ж чоловіки, які не кадрять, а ліплять дівок.

У pana майора явно був гарний настрій. І це диво номер шість.

За ним прийшло головне, як і належало – сьоме, бо далі майор Євтеев сказав:

– Я покликав вас, Богдане Петровичу, щоб повідомити дуже гарну новину. Мені подзвонили, що готуються документи на ваше звільнення. За тиждень-другий

отримаємо. Матимете волю, з чим вас і вітаю сердечно.

– Але я...

Богдан хотів сказати, що він, як засуджений за вбивство, ще не мав права подавати прохання про помилування. Зрештою, тому не подавав нічого. Іноді до нього приходила думка: «А чи потрібно це?» Може, йому судилося витримати цю несправедливість, це випробування... витримати до кінця...

– Богдане Петровичу, – сказав майор Євтеев. – Знайшли справжнього вбивцю. Я по своїх каналах навів теж деякі довідки. Ви справді невинні. Держава повинна виплатити вам компенсацію за ці роки. Хоча, підозрюю, вас ще чекає велика тяганина. Взагалі-то я ще не мав би повідомляти вас, але я теж людина, хоч багато хто так не вважає. Тому й не міг стриматися. За моїми даними, вбивця сам заявився в поліцію. Про решту ви дізнаєтеся вже там, удома. Закінчуйте всі свої справи й готуйтеся до звільнення.

Легко було майору Євтееву казати – готуйся до звільнення. Богдан давно перестав сподіватися на диво. Але й перестав докоряти Богові, людям за те, що сталося. Від відчуття приреченості його рятувала робота, яку любив. Буря в його душі поступово втихомирилася. Не рахував час, який лишився до звільнення. Він виробив собі особливий ритм. Вибрав собі статус в'язня-«мужика», із яким, з працею якого рахувалися тепер і в'язні, й навіть затяті кримінальники, і начальство.

І от його монотонне життя в неволі знову збурилося. Став перебирати варіанти, як житиме далі. Міг вернутися в село, звідки й вирушив колись у широкий світ. Але там, у батьківській хаті, разом із мамою жили сестра з чоловіком і вже двома дітьми. Брат жив у своєму будинку, теж із сім'єю. Отже, туди дорога заказана, та й не було бажання. В Лучеськ? Так, тільки в Лучеськ, місто його навчання, творчого росту, кохання. Хоч і місто найбільшої зради в його житті. Вертатися в дім на вулицю Обітницю не було сенсу, та й ніхто там його не чекав. Можливо, й Настуня. Він писав їй листи, їх повинні були доньці читати, але, очевидно, не читали. Зараз вона мала б читати й відписувати сама, але не писала. Що їй казали про батька й чи казали взагалі? Дозволу на удочеріння теперішнім чоловіком Марії він не дав. Та й не міг дати, хоч Марічка в листі просила «не ламати доньці долю й біографію». Не міг, бо це б означало, – окрім того, що він любив Настуню, – що він хоч якось визнає свою провину. Те, чого не робив і не міг зробити – убив людину.

А ось після звільнення поїде і все з'ясує. І буде боротися.

– І все ж гірко. Гірко, подруго, – сказав Богдан до недоліпленої фігурки дівчини.

Наступного дня він її доліпив, а ще за день отримав листа. Зі зворотною адресою – Лучеськ, вулиця Обітниця, 4, Лінічук Марія. Ось як тепер її прізвище! Прізвище колишнього Богданового однокурсника.

Його колишня дружина писала, що довідалася про його недалеке звільнення. Щоб хоч якось залагодити свою колишню провину, до того ж подвійну, вона не матиме нічого проти, якщо Богдан повернеться в їхній будинок. Адже йому десь треба жити. Кімната для нього є, з другого боку зробить вихід. І Олесь не проти, хоч вона розуміє його теперішній стан. Тому, що до вбивства того діда виявилася причетною Олесева сестра Тамара, а скоїв убивство Тамарин чоловік Захар. Тепер вони обое засуджені. Зрештою, вибирати йому, Богданові, у неї самої лише одне прохання – не травмувати Настуню, дівчинка росте гарною, розумною, тільки хворобливою і надто вразливою. Будь-яка травма для неї небезпечна. Надто моральна. Вона вважає і називає татом Олесья. Хоч по батькові досі Богданівна. Хай Богдан подумає, як розв'язати цю проблему. «Тож бувай і до зустрічі», – закінчувала Марія. Перед тим вона написала про сум'яття в своїй душі.

Сумбурні думки напосілися з усіх боків на Богдана, ледве він закінчив читати. Причетна до вбивства діда Зосима Олесева сестра Тамара, а вбив Захар? Ні Тамару, ні Захара Богдан не знав. Не знав він, виявляється, і своєї Марії. Марічки. А раз так, то не знав і самого себе. Того, що едало його з іншими людьми.

І раптом усі думки кудись відбігли, бо він чітко зрозумів – запрошуючи його, Марічка хотіла, аби він відмовився від приїзду. Чи готувала до того, що його чекає? «Я там зайвий», – подумав Богдан.

Але він вирішив їхати саме до Лучеська, на Обітницю. Він боротиметься за дочку. Знайде слова, які не травмуватимуть Настуню, а повернуть її до батька. Йому потрібно пояснити щось украй важливе й доньці, і її мамі, і всім їм, навіть тій же Марійчиній Віці. Яка мала приїхати до нього, але не приїхала. Ні сама, ні з Настунею.

«Але так і мало бути», – сказав собі Богдан.

Вони, очевидно, мали б приїхати десь на другій частині його строку, коли Настуня була б підлітком. Він же не виправдав їхніх надій, його звільняють, як дикого звіра, випускають на волю достроково.

Він дикий звір?

«Я дикий звір, як і всяка людина, – подумав Богдан. – Хоч і гріх так думати, але ж думається, і від цього нікуди не дітися».

...Вночі уві сні він біг за Марічкою. Як тоді, при знайомстві, пішов за нею, так тепер біг. Він мовби ще не бачив Марічиного обличчя, але знав, що дівчина, жінка, за якою біжить, то – вона. Він мусить її наздогнати. Мусить повернути її до себе, заглянути в обличчя, побачити її очі, які, він знає, випромінюють сонце, а за сонцем він побачить щось більше – її душу, яка ніколи не вірила, що він винен.

Богдан прокинувся в той момент, коли наздогнав Марічку і взяв її за плечі, щоб повернути до себе.

Довкола панувала нічна тиша.

Він уже до ранку не засне.

Йому раптом нестерпно захотілося встати, піти в свою кімнату-майстерню і взяти до рук виліплена ним дівчину. Тепер він знає: не треба обдурювати себе, бо обличчя в неї – то обличчя колишньої дружини. Були такі хвилини під час нічного безсоння за всі ці сім років, десять місяців і дванадцять днів неволі, коли він думав, що насправді Марійка вірить йому, вірить у те, що він за собою не має ніякої вини. А якщо не вірить, то ні його, ні її життя не має ніякого сенсу. Бо тільки з'єднані їхні життя й мали сенс, мали мету. Втрата цієї віри – то справді найболючіше, що він зазнав у цьому житті.

Богдан раптом чітко пригадав те, що вона написала ще в листі: «Мені страшенно соромно, і я не розумію, як і чому я тобі не повірила. Не розумію, що зі мною сталося. Сум'яття моєї душі тепер – то наче плід, що зав'язався, хоч і не міг зав'язатися. Може, краще, щоб він і не зав'язувався. Але мені він потрібен, це я

знаю, як і знаю те, що ти мені не простиш. Я уявляю, що тепер коїться в твоїй душі, й від того ще тривожніше. А ще я думаю про Настуню і про Олеся. Як ім сказати про те, що я думаю... Відчуваю, що мушу сказати. Але чи маю право?»

Богдан подумав про те, що Марічка написала – вона знає, що він її не простить... Виходить, вона чекає цього прощення? Навіщо? Щоб полегшало, чи... Ні, таки треба їхати. Їхати, але ні про що не писати й нічим не докоряти. Все мало відбутися, як написано на скрижалях його долі і як відбулося. Чимось він же заслужив цю несправедливість, ці дикі майже вісім років...

Богдан заплющив очі, йому хотілося заснути й побачити закінчення того сну, який щойно приснився. Це було неможливо, але це мало бути.

Він подумав про те, якими нестерпно довгими будуть ці кілька тижнів до звільнення. Звільнення, що не заспокоїть душу й почуття, а ще більше посилить тривогу.

Раптом уявив, як його сон став народжуватися десь там, у Лучеську. На Обітниці, а може, й у замку. Сон, що ожив. Той сон летів над містом, щоб потрапити сюди, до нього. Сон ставав людиною, і його намагалися вполювати вартові, які охороняють колонію. З неї ніхто не має втекти, а ось його сон сам проситься всередину.

Його сон летів через поля й ліси, міста й села, вперто шукав дорогу.

«Зупинися, чоловіче, – подумав Богдан. – Бо так справді збожеволієш перед самісінькою волею».

Але ж чому, кому віддано ці роки й дні?

Проводжаючи його до дверей свого кабінету, майор Євтеев сказав:

– Богдане Петровичу, признаюся, я ніколи не вірив, що мої в'язні (він так і сказав – мої в'язні) невинні, як усі вони вважають. Чи майже всі. Жоден убивця ще не став невбивцею. І от я побачив, що таке буває. Я намагаюся уявити, що ви відчуваєте, що почували всі ці роки, і не можу. Або я старий солдафон, у якого геть замерзла душа, або я... Бувайте, Богдане Петровичу.

Ольга сиділа у своєму домі. Треба було кудись іти, вирватися в місто, на простір, а вона не могла. Хотіла й не могла. Боялася на вулиці зустріти Єгора, його дружину, доньку.

Вона казала собі: «Нічого я не боюся» – і боялася.

Подзвонив Дмитро. Повагалася, перш ніж відповідати. А тоді рвучко схопила мобільник.

– Привіт, Олюню. Ти ще з Оленою Платонівною?

– Так, – сказала Ольга. – Я ще її проводжаю.

– Тоді їй ще один великий прощальний привіт. Я потім передзвоню. Або ти дзвякни.

Чому вона сказала чоловікові неправду, що досі проводжає сусідку? Бо раптом злякалася, що Дмитро примчиться додому чи покличе її кудись, може, разом пообідати. А що вона йому скаже, коли вона не готова нічого сказати, просто не готова. От яка біда.

...Ольга, та, в білій, напівпрозорій, схожій на весільну сукні, вийшла з таксі біля залізничного вокзалу. Розплатилася з таксистом (добре, що взяла з собою гроші), озирнулася, ковзнула поглядом по натовпі й зрозуміла, що їй немає куди їхати, куди втікати. Ні поїздом, ні автобусом, ні маршруткою. Її брали в київський проектний інститут, де вона два роки поспіль проходила практику й добре себе зарекомендувала. Удвох вони вирішили, що або Єгор переїде в столицю, і там винаймуть квартиру, або вона поїде до нього в Сумськ, де він планував купити собі житло. Це в майбутньому.

«У кого ліпше вийде, той і покличе до себе, – сказав Єгор. – Я не смію панночку звати в провінцію, хоч і хотів би».

Тепер виходило, що все полетіло шкереберть із тих планів – через неї, через її рішення. Але нічого міняти вона не збиралася – дитина має народитися. І якщо він дитини не хоче, тим гірше для нього. Значить, не хоче і її, для нього народження їхньої дитини не радість, не свято, як для неї, а щось таке малозначуще, що можна відтягнути, відкласти на потім, якого і взагалі може не бути. Так думала Ольга. А ще її образили Єгорові слова: «Я ж не відмовляюся від тебе». Вони перекреслювали щось таке, що досі жило в ній. Вони гасили полум'я, що палахкотіло в її грудях, перетворювали його на ледь помітну жарину. А кохання таким не буває.

Він «благородно» не відмовляється від неї! Бо вона вагітна? Ні, від вагітної якраз відмовляється.

Він констатує: «Ти ж моя!». Отже, все надалі має бути тільки так, як він хоче. Він великий пан її життя?

У Ольги все кипіло в грудях. Її душила образа. Цією образою, тим, що сталося, їй хотілося з кимось поділитися. Хай би хтось звернув увагу, як їй недобре, на оте сум'яття в душі, котре її охопило. Вона йшла в натовпі повз вокзал, а тоді зупинилася, вернулася, рушила в протилежний бік. Хотілося зустріти когось знайомого, але людський вир був байдужим до неї. Хотілося втекти від усіх байдужих, але куди? Вертатися, щоб святкувати з однокурсниками закінчення навчання, вона не хотіла. Їхати в гуртожиток не могла: там міг чекати Єгор. Вертатися додому теж не могла: її домом досі був інтернат для сиріт, звідки вона вирушила у світ раз і назавжди.

«Я все одно втечу», – подумала Ольга.

Утече ще раз од усіх, од цілого світу. Вона зайшла всередину вокзалу. Тут був ще більший вир, який її відразу підхопив. І поніс до Південного вокзалу. А потім вона повернулася назад. Зупинилася у вестибюлі, стала дивитися на розклад поїздів. Може, справді кудись поїхати, куди завгодно, аби зникнути. У сумочці, перекинутій через плече, у неї є майже пів тисячі гривень. Вистачить до будь-якого міста в Україні. Ольга зайшла до залу, де продавалися квитки, і побачила довжелезні черги біля кас. Сьогодні п'ятниця, і всі роз'їжджаються по домівках, звідки родом, де хтось їх чекає. Її не чекав ніхто й ніде. Ольга пішла назад. При виході з вокзалу почувала:

– Ви теж не змогли взяти квитка?

Зверталися явно до неї. Ольга повернула голову й побачила поруч хлопця – не вродливого, але й не поганого, з довірливо-збентеженим поглядом, із перекинутою через плече спортивною сумкою. Ольга хотіла випалити йому щось дошкульне, таке, щоб відразу його відшило, і не змогла. Хіба він винен, що в неї такий настрій, що від неї і її дитини відмовилися, бо вона й те життя, що вже існувало в ній, – то ж єдине ціле. Те ціле хотіли розрізати, другу частину вбити, позбутися, викинути, як непотріб. Хіба цей хлопець із таким наївним поглядом винен, що вона самотня посеред цього людського натовпу, цього потоку, валу, що байдуже котиться повз, обминає її, а тепер іх обох.

– Так, я теж не взяла квитка, – сказала вона. – Поїду іншим разом.

– Можна спробувати маршруткою або рейсовим автобусом, – сказав хлопець. – Он вони там стоять, на площі. Ходімо?

Ольга механічно, мовби підкоряючись людському потоку чи довіряючись цій наївній усмішці, пішла поруч із ним. На майданчику перед вокзалом справді стояв цілий ряд автобусів – і більших, і менших. Коли вони наблизилися до них, Ольжин супутник спитав:

– Вам куди?

Ольга окинула поглядом автобусний ряд і спинилася на другому в цьому ряду. Прочитала: «Київ—Лучеськ».

– Мені до Лучеська, – сказала вона.

– Справді? – хлопець явно зрадів. – Оце удача! Я теж їду до Лучеська. Ходімо, ходімо! Може, ще є квитки на найближчий рейс.

Нахаба-хлопець (ні, його аж ніяк не можна було назвати нахабою) навіть торкнувся її руки. На мить і обережно-обережно. Ольга хотіла сказати, що їй не до Лучеська, їй до... Вона помилилася, обмовилася, їй до Миколаєва, Білої Церкви чи Черкас, он мікроавтобуси туди теж стоять. Або що вона передумала їхати (так ліпше), до побачення, хлопче. Але раптом їй перехотілося вимовляти ці слова,

чом би не дозволити собі маленьку авантюру, яка гідно увінчає її сьогоднішні прикросі... Вона пригадала, що Лучеськ десь на Заході України, що там є, вона читала чи чула, старовинний замок. Вона приїде, вранці поснідає, огляне той замок і поїде назад. Шукатиме в Києві квартиру, іншого виходу нема. Грошей на дорогу туди й назад і на сніданок повинно вистачити. Хай огидний Єгор (вона його вже розжалувала з Єгорки й Єгорчині) помучиться, гадаючи, де вона, якщо він узагалі здатен відчувати муки совісті.

У маршрутці знайшлися ще три вільні місця, правда, не поруч – спереду, всередині й позаду, але це їй було на руку, бажання про щось говорити дорогою вона не мала. Мікроавтобус зупинявся на шляху до Лучеська лише двічі. На одній із зупинок хлопець пригостив її кавою, а за кавою з тістечком (це було доречно, бо Ольгу вже всередині смоктав черв'ячок) неочікуваний попутник спитав, чи можна довідатися її ім'я, і сказав, що його звати Дмитром. Він повідомив, що вертається з поїздки до знайомого, вирішив одну важливу справу, а наприкінці ще й зустрів таку чарівну землячку. Ольга відповіла, що вертається після отримання диплома. Більше інформації вона видати не хотіла, на його запитання, хто вона за спеціальністю, скупко сказала, що архітектор, і дала зрозуміти, що ніякого бажання вилити далі душу вона не має. Дмитро мовчки зітхнув, хоч вогники в його очах не погасли, тільки ще яскравіше загорілися.

Що далі Ольга їхала, то дужче в душі лаяла себе за цю авантюру. Але вона ще не знала, що її чекає по приїзді. У Лучеську автобус зупинявся на якихось вулицях, виходили пасажери, але Ольга вирішила їхати до кінцевої зупинки на автовокзал, а там уже вирішить, як їй бути далі. Може, там є якась кімната відпочинку, а може, перекантується й так чи поїде відразу назад, є ж, певне, вечірні рейси.

Кінцевою зупинкою виявилася вулиця бозна-де, явно в якомусь мікрорайоні з тих, що називають спальними. Ольга вийшла, озирнулася, побачила з трьох боків довгі рядки коробок-багатоповерхівок, а з четвертого – якусь приземкувату, правда, модернову будівлю, як оцінила вона своїм архітектурним оком. Зупинка була на стику двох вулиць і невеличкого майдану перед тим модерновим будинком. Холодний, явно не літній вітер дув так, мовби вони стояли в якійсь аеродинамічній трубі. Ольга зрозуміла, що скоїла найбільшу дурницю в своєму житті.

– Вам далі куди? Я зараз спіймаю таксі, – сказав Дмитро.

- Мені... Де у вас автовокзал?

- Автовокзал? Ви що, не місцева? Вам ще їхати кудись далі?

- Мені їхати ще дуже далеко, - сказала Ольга й відчула, як у ній наростає злість на себе й на цього причепу, який став свідком її ганебної поразки.

- Що ж ви так?.. - Дмитро вимовив співчутливо-довірливо. - Вже пів на одинадцятю. Навряд чи в цей час ще є якийсь рейс.

- Тоді поїду вранці.

- Але в нас автовокзал на ніч зачиняється, - сказав Дмитро. - Хіба перейдете на залізничний. Бо невідомо, чи є місця в готелі. А вам, власне, куди далі?

- Мені далі назад, до Києва, - випалила Ольга.

- До Києва?

- Так, до Києва.

І тут Ольгу прорвало. І вона мов у гарячці (а може, й була гарячка) виклала, викрикнула, що він бачить перед собою божевільну авантюристку, котру сьогодні зрадив хлопець, якого вона любила і якому довіряла, що вона поїхала світ за очі, а сказала, що їде до Лучеська, бо побачила табличку з назвою їхнього міста на автобусі. І хай він лишить її у спокої, далі вона сама дасть собі раду, а він може спокійно їхати додому.

Він стояв і... і співчутливо, майже ніжно дивися на Ольгу. А коли вона закінчила свій гарячковий, істеричний монолог, промовив лагідно:

- Заспокойтеся, будь ласка. Зараз ми поїдемо до мене додому вдвох. Не лякайтеся. Я живу з мамою. Для вас знайдеться кімната, де ви спокійно переночуєте. А завтра вранці поїдете, куди хочете. Ну, я ще можу, якщо забажаєте, показати славний Лучеський замок і наше Старе місто, в якому я, до речі, живу. Там у нас історико-культурний заповідник, так що я заповідний екземпляр. То їдьмо?

Ольга відповіла, що нікуди вона з ним не поїде, хіба що хай скаже, як добратися до залізничного вокзалу. Дмитро не сказав, а зупинив таксі, яке відвезло їх до того вокзалу. Там він і залишився з нею, хоч Ольга й протестувала. Стукнув себе по лобі, бо згадав, що в сумці в нього є літня куртка, яку взяв з собою. Ользі у тій легкій куртці справді стало тепліше.

Вона прослухала лекцію про Лучеськ і його замок, про диво біля замку колись у День Миколая, який є покровителем міста, про Дмитрове дитинство під замком і в замку. Дізналася справді багато цікавого про Лучеськ і самого Дмитра. Він був за освітою економістом і тільки-тільки починав займатись, як сказав, «гіркою наукою дрібного бізнесу». Уперто заперечував на Ольжині пропозиції все ж поїхати самому додому, сказав, що він чемпіон Лучеська з неслухняності й упертості. І ще про те, що тут по вокзалу шастають цигани, які крадуть таких вродливих авантюрних дівчат, а він цього допустити не може. І хоч Ольга не вважала себе вродливою, тепла хвиля пробігла її тілом. Дістав із сумки коробку з цукерками і, незважаючи на її протести (віз, певно ж, мамі), пригостив Ольгу, а потім вони запили цукерки чаєм у буфеті, хоч то був, як констатував Дмитро, «умовно-чай». Ользі ставало все затишніше з цим хлопцем із Лучеська. Знесилена, у солодкій передранковій дрімоті, вона навіть схилила на нього плече й поступово заснула.

Це плече Дмитро їй пригадав, коли після сніданку в пристанційній кафешці, після коротких оглядин центру міста, повіз її на екскурсію в замок і заповідник. І саме там, на замковій стіні, на фоні гарного лучеського краєвиду і яскравого ранкового сонця, Дмитро їй освідчився, сказав, що ще в Києві на вокзалі його обсмалило струмом її очей, а за цю ніч він безтямно закохався і як порядний чоловік повинний обов'язково одружитися з дівчиною, яка спала на його плечі. Якщо ж вона відмовить, він кинеється вниз із цієї стіни, і це цілком буде на її совісті.

– Ах, пане Дмитре, – сказала Ольга. – Не жартуйте так... І крім того...

– Я не жартую, – відказав Дмитро. – Я серйозний, як не був серйозним жоден князь на цій стіні. Будьте моєю дружиною. Зараз ми спустимося вниз, і я покажу вам свій маленький «замок». Он там наша вуличка Обітниця, а ось і будинок-замок.

– Вуличка зветься Обітниця? – Ольга непідробно здивувалася.

– Так, – сказав Дмитро. – Хтось колись так назвав. Мені навіть подобається... То що, згода? Чи ви ще подумаете? Тільки не думайте довго. А то я справді помру.

Ольга подивилася у його захоплені очі. Непідробно, невдавано захоплені. Вони справді світилися любов'ю. До неї. І вона мусила відповісти на цю любов принаймні щирістю.

– Річ у тім, – сказала вона. – Річ у тім, що я вагітна.

– То й що? Ваш син буде й моїм сином. Або донька – донькою. Ми ж нікому не скажемо.

Ольга чекала, що він спитає, від кого буде дитина, – чи не від того, кого вона назвала зрадником? Бо й справді вважала, що Єгор її зрадив, хай не фізично, але своїми словами, своїм небажанням мати дитину... Дмитро не спитав. Ніколи не дорікнув жодним словом.

– Ми ще обое подумаето, – сказала Ольга. – Гадаю, ви передумаете.

– Ні, – сказав Дмитро. – За себе я ручаюся. А ось за тебе я боюся, що зникнеш так само, як і з'явилася. Тож поспішаю зафіксувати цей сон, перетворити його на дійсність.

Ольга не зникла. Вона таки побувала того дня в його домі. Була представлена його матері, Поліні Дмитрівні, як кохана й наречена. Дмитро пішов ва-банк і сказав своїй матері, що в них буде дитина, а вона матиме онука (передчував, як і Єгор?). Тоді ж вона почула ті сакраментальні слова майбутньої свекрухи: «Якщо вже дитина буде, то куди тут дінешся... У нашім роду підляків не водилося». Мабуть, Дмитро побачив, яка хмара накрила Ольжине обличчя, бо мовив відтак, коли проводжав: «Мама тобі нічого такого більше не скаже, от побачиш». І справді не сказала. Вже потім, через роки Дмитро признався, що попередив матір: коли вона хоч раз дорікне Ользі за дитину, вони пойдуть світ за очі. Не сказала. Ольга ж тільки з'їздила до Києва, щоб забрати речі. Дмитро чекав її в Лучеську на вокзалі.

Вона ж ті кілька днів у Києві чекала, що от-от з'явиться Єгор у гуртожиток, у її колишній інститут чи в той проектний, де мала працювати, і забере її з собою.

Скаже, що він помилявся, що кається, просить вибачення за свої слова.

Єгор не з'явився. І тоді Ольга поїхала до Лучеська.

...Теперішня Ольга сиділа у своїй кімнаті – своїй кімнаті свого дому, де вона повноправна господиня, – і раптом відчула, що їй не хочеться мовчати, а хочеться кричати.

Серце розривав не біль, а жаль.

Гіркий-гіркущий жаль просочувався, як неспинний потік, і розтікався всім тілом, робив його тілом-жалем. А серцю, звісно, діставалося найбільше, воно набухало, готове от-от вибухнути, розірватися, бо вона сама ставала великим жалем. Жаллю-Ольгою.

А та жінка в ній раптом збагнула: не минуло ніщо, давні почуття витіли й тепер роздмухуються, загоряються знов. Чи вже загорілися... Чи й нікуди не зникали, скільки вона їх не притлумлювала.

Вона не раз досі прокидалася ночами, не розуміючи, що діється з її тілом і душею. Щось у них бриніло і скиглило. «Втома», – казала вона собі.

Як жити тепер, коли вона все збагнула?

Як жити поруч із цим чоловіком, котрий знайшов її? А вона знайшла його, хоч і не шукала. І не забула нічого з його тіла й того, що належало їм обом.

Як жити поруч із цим чоловіком – і поруч з іншим чоловіком, частиною якого вона стала, щоб забути минуле, і забувала, і ставала сама тим минулим, щоб робити його теперішнім – і кожним днем, без того, кого забути не могла.

Росточки пам'яті загрожували стати плодом, який кривавитиме, не перестаючи. Але ж так жити неможливо... Якщо вона справді закричить, то цей крик почують. Надворі, на вулиці Обітниці, якою в такі хвилини мусять проходити збирачі крику, щоб потім продати його іншим. У сусідньому будинку, де тепер інші жильці, що обживатимуть його, проганятимуть дух колишньої хазяйки, дух Олени Платонівни, пані Олени, з якою вона так дружила і едналася душею. Якій

звіряла таємниці.

Вони не повинні почути її крику, навіть зойку.

Але що ж тоді робити?

Комусь звіритися, самій продати цей крик, загасивши його?

Ольжин погляд став когось шукати. Щось шукати. Мобільний, стільничок-сірничок, як каже Тарас. Кому ж подзвонити, до кого озватися?..

Вона спочатку набрала номер шефа, Амвросія, і спитала, чи вони дуже сумують сьогодні без неї?

- Ах, пані Ольго, пані Ольго, - відгукнувся Амвросій-Амвросіще. - Я сам, сніги...

- Шефе, - сказала Ольга. - То Тичина, який писав про свою пані Інну, а ви, пане, позичаєте в нього слова й переінакшуєте... Які сніги серед ранньої осені...

- А ви насправді не можете жити без нас, - Амвросій, відчувалося, вимовив ентузіастично-торжествуюче, як він казав. - Не можете, признайтеся, ага? А ми без вас можемо, от, і роботи для вас нема тут сьогодні, от...

- Ну й дідько з вами, - сказала Ольга. - Вам і дзвонити не тре було...

- Що трапилося, пані Ольго? - Амвросій вимовив це вже іншим тоном. - Я нутром відчуваю - у вас щось трапилося. І серйозне... Кажіть. Я вже не буду балакати.

«Трапилося, трапилося», - могла сказати Ольга.

І розказати - може б, справді полегшало.

Амвросій, може, й справді був закоханий у неї, а може, й не був.

«Додай ще й Луку», - не раз кепкувала з себе Ольга.

Але в'ідливість Луки була зовсім іншою, ніж напівдитяче Амвросієве кепкування і з неї, і з самого себе. Як підозрювала Ольга (ще одна її підозра), в Амвросія була закохана їхня техсекретар-кур'єр-прибиральниця Ярина.

Якось Ольга подумала, а потім думала не раз, чи могла би бути коханка у її Дмитра? Відповіла – не могла. «А звідки ти знаєш?» – подумала вона.

– У нас накльовується новий проект, пані Олю, – сказав Амвросій. – Такий новий і такий незвичайний проект, що я й боюся казати.

– То й не кажіть, – порадила Ольга.

– Я таки хочу чимось вас розрадити й заспокоїти, пані Ольго, – сказав Амвросій. – Бо мое нутро підказує, а я не знаходжу слів.

– Тому й вигадали проект?

– Ні, проект є. Буде. Точно намічається. То що у вас трапилося? Чи не скажете...

– Не скажу, бо нічого не трапилося...

Ні, Амвросієві вона звірятися не буде. І ні Марині, ні Яринці.

Вона ще змусила себе сказати кілька необов'язкових речень. Серед жалю вже з'явилася пересторога. Мовила своє традиційне «до зустрічі» й вимкнула мобільний-стільничок. І знову залишилася самотньою, але не порожньою, а переповненою жалем. Який от-от міг стати криком. І ставав, пружнів, щоб прорватися назовні.

І тут вона згадала. Аліна! Аліна, Алінище, Алінісько, Аліночка. Колишня колега й подруга по роботі в «Гіпропроекті», де вона вколювала колись, до того, як перейшла в їхню «АМОЛю», яка ще тоді не була «АМОЛею». Аліна ж не захотіла, казала, що ненавидить усі приватні установи і фірмочки. Ольга набрала номер (тільки б відгукнулася одразу подруга!) й почула прокурений, хрипливатий голос, що не мав би належати такій чутливій жінці, як Аліна, але належав.

– Аліночко, мені погано, Аліночко, – сказала Ольга відразу, виплескуючи свій жаль і розпач безжалісною порцією. – Мені дуже погано, Аліночко. Рятуй мене.

– А що сталося, Олю? – Прокурено-хрипливатий голос Аліни став ще хрипкішим. – Ти де? На роботі?

– Я вдома, сама, і вмираю, – сказала Ольга.

– Серце? Голова?

– Душа, – сказала Ольга. – Так болить, що я справді вмираю. От-от помру.

– Тоді я мчу до тебе, – сказала Аліна. – І не смій вмирати, а то наб'ю. Душа... Запхни її кудись і дочекайся мене.

Колишня подруга, її «швидка допомога», вимкнулася.

«Вона зараз примчиться, – подумала Ольга. – І я можу розказати... Тепер геть усе. Вона вміє класти руку на дурну голову, як ніхто не вміє».

І вона стала чекати Аліну. Жінку, що складалася з кількох Алін, худющу й жилаву, прокурену й ніжну.

Аліна вміла рятувати й заспокоювати, якоюсь такою грубуватою ніжністю, що її грубість ставала теплою, мов розтоплений, але не гарячий віск. Вона сама в такі хвилини ставала зовсім іншою й робила іншими всіх, кого заспокоювала й рятувала. Про себе вона казала, що тримає під п'ятою чоловіка, але й чоловік тримає її під «залізною п'ятою».

«Аліна мене порятує, – подумала Ольга. – У неї мусить бути рецепт і на мою ситуацію».

І вона чекала, розганяла, як могла, свій жаль, жаль-біль чи біль-жаль.

Але її чекання перебив дверний дзвінок.

«Кого там ще принесло? – подумала Ольга. – Так швидко – Аліна?»

А принесло незнайому жінку, яка сказала-протараторила:

– Доброго дня, вибачте, будь ласка, я ваша нова сусідка, прийшла познайомитися, може, я невчасно, але Єгор, мій чоловік, сказав, що ви дома і я... Я вирішила... Познайомитися...

– Заходьте, будь ласка, – відповіла Ольга. – Тільки вибачте, в мене трохи неприбрано...

– Нічого-нічого, – сказала нова сусідка й простягнула Ользі руку з рожевими нігтями. – Я Інга.

– Дуже приємно, – відповіла Ольга і теж назвалася, запросила сусідку до буцімто неприбраної господи.

Дружина Єгора була чорноволосою, фарбовано-чорною, геть схожою на крука, точніше крукиню, вродливішою за Ольгу, виразно вродливішою, але її врода була не те щоб виключною, вона мовби сама просилася назовні, вперто демонструвала себе, бо їй було тісно в своєму тілі, до якого давно звикла і ставилася до нього теж виключно, а чи й виключно-зневажливо. Тому її врода відштовхувала.

«Цікаво, а чи знає вона, ця крукиня, хто я насправді така? – подумала Ольга. – Ким я була колись Єгорові, як ми кохалися, чого він переїхав сюди... Ні, не знає. Може, розказати їй відразу геть усе, обрубати, знищити наше спільне майбутнє...»

І відразу зрозуміла: не розкаже. Не вистачить сили. Не вистачить ще чогось. Може, й мужності. Її минуле належить тільки їй. А теперішнє?..

– Знаєте, я завжди жила гарно з сусідами, – сказала дружина Єгора. – Я люблю жити гарно з сусідами, особливо з жінками. І з чоловіками теж, – вона засміялася. – Жартую.

Богдан повернувся до Лучеська посередині осені. Він вирішив, що не їхатиме, а йтиме з вокзалу до Старого міста, до Обітниці, пішки. Побачить місто, за яким нудьгував там, у колонії, привітається, вдивиться, і ще... Так, мусив зізнатися: він і хоче, і боїться прийти в їхній будинок. Нестерпно хоче побачити дочку і... Марійку, так, зізнайся собі, цю кляту зрадницю, котра повірила у твою вину. Не заглянути в її очі, а поглянути взагалі. Він її майже забув, бо ж світлин із дружиною не мав, зберігав тільки доньчине фото, але доньці там ішов третій рік, знімок зроблений, коли він ще був на волі. Маля, його маля усміхалося, усмішка мовби розтікалася ще на кілька усмішок, і Настуня стояла посеред них. Ця світлина теж допомагала йому вистояти. Хотів попросити, аби прислали іншу, де Настуня старша, і не зміг написати. Вони мали самі здогадатися про цю його потребу. До того ж те фото з'явилося, коли він ще тішився волею, отже, не підозрюючи, яка вона солодка, – й воно було вільним, і його мале диво теж вільним од того, що трапилося потім.

Він був упертим – і там, у неволі, мовби заново дізнався про це.

Зараз вирішив заглянути до свого товариша Андрія, художника-абстракціоніста, вже міг назвати його другом, хоч Андрій так і не спромігся приїхати, тільки писав листи. Але він бодай писав...

Богдан зайшов до невеликої хатини Андрієвої тітки, що правила приятелів і за житло, і за майстерню. Кімната була захаращена картинами, Андрій губився серед них, радо й вивчаючи дивився на Богдана. Сказав, хай Богдан уже вибачає, що не спромігся навідати, був на заробітках у Польщі, збирав зовсім не абстрактні ягоди, а потім працював на заводі, він теж було одружився, а сім'я вимагала пенсьондзів [1 - Грошей (пол., спотворене). – Тут і далі прим. автора.], таке життя, старий. Андрій явно був йому радий. Богдан вбрав у себе його картини, з яких проступав Андрієв світ, висловлений у кривих і прямих лініях, плямах і крапках, поверх яких жили ромби, трикутники й ламані квадрати, хвалив, потім дістав із наплічника виліплена дівчину, яку йому дозволили забрати. Хотів подарувати начальнику колонії за звістку про волю, але той, певне, відчув, що ця дівчина Богданові більше потрібна.

– Класненька в тебе вийшла, – сказав Андрій, – і ніби на волю рветься. Бач, і вирвалася разом з тобою.

Потім вони пили каву, а перед кавою терпке червоне вино, і Андрій розповів про суд, на якому побував, – над справжнім убивцею діда Зосима і його спільницею. Власне, вона, сестра Олеся, теперішнього чоловіка його Марійки, і виявилася натхненницею і організаторкою злочину.

– Вона була як одержима, ця дівка, – розповів Андрій. – На суді казала, що дуже любила брата, що той був нещасним, коли Марія вибрала тебе. Що він мав бути щасливим, вона дала обітницю, що брат стане щасливим, і має отримати Марію, бо заслужив її, бачте, більше, ніж ти. Ну, а за нею самою упадав той Захарко, втюрений по вуха в цю божевільну дівку, вона його й настропила, що вийде за нього, якщо він уб'є того діда. Бо геть той дід поганим був. Ну, малий, певно, за нею вельми сох, його було шкода, здоровецький такий, а белькотав, як дитина. Та й хотілося покликати Достоевського, щоб описав цю сітуйшен. Вони все продумали, і ключі якось підробили до тієї крамнички, і в твій будинок вона пробралася, у ту твою майстерню. Ну, а він діда тюкнув, а викрадений молоток тобі підкинув разом із тими артефактами. Весілля зіграли після того, як тебе в неволю, за ґрати відправили. Уявляєш – весілля, суки! Все було ок і кей, тільки ж з роками стала того чувака мучити совість, казав, що являвся ночами убитий дід і пальцем до нього махав, сварився. Є ж такі діди, що ім вічним сном не спиться... Ну й не витримав. Коли жіночка до родичів майнула, він і явився до ментів, тобто вже поліціантів. Ті, видать, не вельми зраділи такому подаруночку, бо ж убивцю знайшли, посадили, усе в ажурі, мо', й премія була, а тут таку свинку підсовує чувак зі своєю совістю. Але мусили розслідувати заново. Словом, випиймо ще, абракадабра пливи, і ти на волі, – закінчив оповідь Андрій.

Він розлив рештки вина, підняв склянку.

– За совість, чи що? Живе, холера, досі та дама й навіть до падлюк навідується. І за діда з його пальчиком. Уявляєш, як той Захар прокидався з мокрими штанами під боком у коханої, ради траху з якою він пішов на таку підлянку?

– Цинік ти, брате мій, – сказав Богдан.

– Колись би сказали – кінік, – Андрій цокнувся склянкою з Богдановою. – Хоч ті філософи були ліпші, ніж ми з тобою. І ти ліпший за мене. А мо', й за себе.

«Що ж я скажу Марійці і її Олесю? – подумав Богдан. – Чого мене тягне туди? І наче вже не тягне, а мушу йти...»

Історія, яку почув, була набагато терпкішою за щойно допите вино. Гіркою й пекучою, бо що таке любов і що зараз має почувати той Олесь, котрий внаслідок убивства – до якого не був причетним – тепер мав його Марію... Олесева сестра, виявляється, ще й дала обітницю, що брат щасливим буде, що таки отримає кохану Марійку... Знав Олесь про злочин, якого заради його щастя замислили, чи все ж не знав...

Йому було це важливо. Бо мав зустрітися і з Олесем. Гостроносим, немов із дзьобом. Колишнім однокурсником, теж другом-приятелем, він був на їхньому весіллі й до зарази, певно, страждав, дивлячись, як Богдан цілує Марійку під крики «Гірко», а мо', й ще щось уявляв, бо ж учився в інституті мистецтв, мав багату фантазію.

– Ще вип'ємо? – спитав Андрій.

– Ні, – сказав Богдан. – Я ж мушу туди прийти бодай відносно тверезим. І так не тре було пити. Нумо, роби каву.

Андрій узявся варити каву, а Богдан уголос міркував про паскудність і привабливість життя: чи воно вартує таких випробувань, яких довелося зазнати, що він і досі не може визначити, яке воно на смак.

– Не пристукни чого доброго ту щасливу сімейку, – застеріг Андрій. – Я колись читав таку польську повістину «Не будь Мазуркевичем шосе», – класне назвисько, правда?

– Класне, – згодився Богдан.

– Так от, не будь Раскольниковим Старого міста...

– Раскольников пришив бабцю, той Захар коцнув діда, а я нікого пришивати не збираюся, – вимовив Богдан і відчув, як у голові його шумить, лагідно, але й наче погрозово. – Я ім простив, я з усім примирився, тільки черв'ячок все одно щось висмоктує. Я його ще годуватиму тихенько, бо інакше дах поїде; він, мабуть, іде і в тих, хто все простив...

– Дідько, а я ще не навчився всім прощати, – сказав Андрій. – Сісти й собі чи що? Не, не хочу, тобі з цукром чи без, я вже забув, яку ти п'єш каву...

– Я майже вісім літ не пив, хіба чифір, – сказав Богдан. – А питиму я з цукром.

Кавовий смак нагадав про те, що вони любили пити каву з Марічкою, вона казала, що пити часто не можна, кава потребує свята. Він сміявся – свято треба робити частіше. Кликати його до хати, ще й відчиняти перед ним двері. Докликався.

«Мої двері зачинені, і я їх скоро відчиню», – подумав Богдан.

І відчув, що за дверима все одно буде порожньо.

Треба вертатися на цій дорозі, не йти туди, – а куди?..

І Марія його запросила, підстава поважна, щоб піти, щоб з'явитися нежданим...

Душа його, та незрима субстанція, яка буцімто важить аж двадцять дев'ять грамів (яка точність!), занила – і Богдан подумав, що треба її взяти на руки, посадити на долоню, погладити й дмухнути. Вона має невидимо полетіти. А він житиме без душі, з самими загрубілими у неволі нервами. Бо в нього вже, як у того японця Акутагави, принципів нема, лише нерви, і йому з ними легко жити – те він зрозумів, опинившись за порогом колонії. Тепер буде легко розпоряджатися собою, усім довкола, що йому належить. «Ні, буде не так!» – мало не крикнув Богдан і вчасно себе стримав: Андрія лякати не варто.

...Перед ним відкрився замок, освітлений останніми променями призахідного сонця, що пробивалося з-за будинків. Височів, як і останній раз, коли його бачив, – так само могутній, величний. Байдужий до людської суєти. Такий, як століття тому. І два, і три, і більше. Ні, не такий, бо щось там підлатали. Але за своєю суттю це був той само замок. Колись, дивлячись на нього, Богдан подумав, що замок вдивляється у майбутнє. Не так у минуле, як у майбутнє. Трьома вежами і стінами. Щось він хоче побачити там, щось таке, чого люди побачити не здатні...

– Привіт, старий, – сказав Богдан. – Стоїш, як і стояв?.. А я вернувся. Як бачиш, живий.

І раптом подумав: повернувся, щоб побачити замок. Отак стояти перед ним, байдужим до людської суєти. До того, що було й буде. Крізь століття, їхні потрясіння й бурі. Богдан відчув – ні, не байдужим. І ще одна химерна думка прийшла: що замок, саме замок допоміг йому повернутися, відновити справедливість. Як? Він стає містиком? Але чомусь же така думка завітала. І ще нове відчуття, що думка давно визрівала, а тепер, коли стоїть перед замком, з'явилася.

Короткою дорогою від замку до його вулиці... Богдан відсував назад, у незустріч, кожен свій крок. А на початку Обітниці, не справжньої нової своєї обітниці, яку ще мав дати, на вулиці стояла жінка в тигрячого кольору жакеті та джинсах, із букетом хризантем. Голомоза Алевтина, яку десь, може, й згадав раз чи двічі за ці роки, коли в уяві безсонними ночами проходив своєю вуличкою, вічною Обітницею.

Алевтина видавалася трохи постарілою – все ж проминуло майже вісім років, а не бачив її ще більше – і вже не відчуженою геть від усього.

Чекала, виявляється, його.

– Замерзнути можна, вас виглядаючи, – сказала Алевтина.

– Ви – мене? – Богдан непідробно здивувався.

– А кого ж іще, – підтвердила голомоза Алевтина. – І хто ж іще мав би чекати турміянина, як вас називає бабця Гафія з сусідньої вулиці. Тільки така особа, як я. Я ж дізналася, що ви повертаєтесь, і подумала, що хтось мусить зустріти. От і виглядаю щовечора.

– Дякую, – збентежено сказав Богдан.

– Тільки якщо пан гадає, що я маю на нього якісь види, то отримає ляпаса, – сказала Алевтина і тицьнула Богданові букета.

Він подякував і не знав, що робити. Зате знала це Алевтина.

– Тупцяйте, тупцяйте! Попереду у вас знаменита сцена «Не ждали». Репін, чи хто там, відпочиватиме.

– Дякую за зустріч, – сказав Богдан.

– Мали б додати: «Дуже мило, дуже приємно, дуже-дуже несподівано». Хоч, напевне, ви й не знаєте, хто така Віолетта Пальчинскайте, яка написала ці слова у своїй п'есі.

– Здогадуюсь із прізвища, що якась балтійка, – сказав Богдан.

– Балтійка... Відома литовська драматургиня й казкарка, – іронічно поінформувала Алевтина.

– Все одно дякую. Щиро.

– Хоч, певне, вже крутиться в голові: чого ця божевільна виперлася зустрічати? – Алевтина всміхнулася, і він подумав, що усміхненою вона стає схожою на велику кішку, найімовірніше пуму. Таке враження підсилював шкіряний «звірячий» жакет. Богдан пригадав, що ніколи не бачив її в спідниці.

– Один філософ писав, що всі занадто нормальні здаються йому підозрілими, – відповів Богдан.

– Тоді, пане Бодю, ми з вами майже родичі, – Алевтина змахнула рукою і швидко пішла до своєї хатки.

Але спинилася, сказала:

– Раптом не впустять – прошу на ночівлю до моєї господи. Не бійтеся, репутація в мене й так підмочена. А місце на підлозі знайдеться.

З тим і зникла. Богдан усміхнувся. Стояв і не знав, що йому діяти – як то кажуть, радіти чи плакати. Де ж він востаннє бачив цю голомозу дивачку? Біля замку? На вулиці, коли вона казала, що хоче купити приміщення, де зараз ресторан «Королівська варта», бо воно заважає їй бачити замок... І тут пригадав: на судовому засіданні перед винесенням вироку. Вона сиділа... Вона сиділа, як

завше, гладенько виголена, виструнчена, й дивилася на сусідів. Тоді він ще подумав: наче гіпнотизує. Тільки от для чого – щоб засудили на повну чи, навпаки, виправдали... Потім, коли його виводили, вона зірвалася з місця, зробила порух до його клітки. Йому тоді здалося, що вона хотіла сказати: «Я не вірю». Але ж нічого не сказала. А він забув про неї. Та й чого мав би згадувати? Тепер подумав: чого приходила, незмигну дивилася і вимовила чи не вимовила ті слова? Як сусідка – з простої цікавості? Убивця він чи не вбивця? Про Алевтину різне можна було почути на їхній вуличці. Марічка якось теж сказала: «Та за нею психушка давно плаче». Але ж Алевтина рідко спілкувалася з сусідами. Дуже рідко.

Тут Богдан збагнув, що його роздуми про Алевтину, її поведінку – це теж частинка, варіант способу, як відтягнути час до повернення. До зустрічі з людьми, з якими не прагнув зустрітися. Чи таки прагнув? Може, Настуня – то теж його виправдання перед собою? Але ж він так хоче побачити доньку...

І Богдан потюпав далі. А назустріч йому вже вийшла дівчина. Вікторія, Віка, молодша сестра Марії. (Він, звісно, не міг знати, що його вже побачили – цю зустріч з Алевтиною. Що Марія сказала: «Він усе-таки вернувся». Олесь: «Хай би його забирала та сука. Чого ж він стоїть? Кого він ще чекає?») І тоді Віка вирішила: «Я піду йому назустріч». Маруся: «Навіщо?» Віка: «Бо він надто довго стоїть». І вона вибігла з хати). Віка наблизилася до Богдана і промовила ніяково:

– Здрастуйте, Богдане. Чого ви так дивитеся?

– Як?

– Наче не хочете впізнати.

– Впізнаю. Ми ще не так довго не бачилися. А ти виросла і стала ще ліпшою. Доброго дня, Віко.

– Тоді ходімо?

Богдан, покійно:

– Ходімо.

Віка:

– Там, у хаті, Марійка й Олесь. Ви ж знаєте, хто такий Олесь?

– Я знаю, хто такий Олесь. Я з ним учився разом.

– Тим паче.

«А що тим паче?» – подумав Богдан.

Далі Віка казала, що Настуні, на жаль, немає, її забрала на вихідні бабуся.

– Бабуся? – Богдан здивовано.

– Так, бабуся. Олесева мама.

– Он як? Тепер у Настуні є ще одна бабуся, – сказав Богдан, а далі подумав, що на які вихідні забрала новоявлена бабуся, сьогодні ж тільки четвер. А Настуня вчиться у школі.

«Ні, братці, так не піде», – подумав Богдан. Із тим настроєм і ступив до будинку.

Усе відбулося аж занадто просто. Шекспір із його пристрастями й запитаннями чи якийсь дрібніший писака навіть не визирнули, дрімали десь собі в куточку. Богдан, як міг, чемно привітався, його колишня дружина і її теперішній чоловік, котрі стояли посеред кімнати, майже дуєтом відповіли. Почувся дитячий голосок, і з сусідньої кімнати викинув карапуз років двох, спинився за порогом, тицьнув пальчиком у незваного прийшляка, промовив здивовано: «Дядя!» Марія квапливо взяла малого на руки, притулила, мовби захищаючись од чоловіка, який приніс небезпеку. Малий – син від Олесь, зрозумів Богдан, син, про якого він справді не знав.

– Хотів Настуню побачити, – сказав Богдан. – Та Віка повідомила, що доньку вже вчасно евакуювали від батька.

– Так вийшло, Богдане, – сказала Марія. – Справді, так вийшло. Ніна Андріївна, Олесева мама, саме приїхала, ну й Настуня захотіла поїхати з бабусяю. Вибач

уже, але коли твоя мама приїжджала, я не боронила їй бачитися з Настунею.

- І за це дякую, - сказав Богдан. - Ну що ж, коли Настуня повернеться, тоді й зустрінемося. Піду я.

- Богдане, ми вже тобі приготували кімнату, - повідомила Марія. - І вхід окремий зробили, щоб тобі зручно було. Це й твій будинок, ми так вирішили. Житимеш, скільки захочеш. Можеш поставити свої речі, помитися, а потім разом повечереємо.

- Дякую, я не голодний, - сказав Богдан. - А от переночувати - переночую. А може, затримаюся й дочекаюся Настуні.

- Я проведу вас, - сказала Віка.

Богдан рушив за нею, у дверях обернувся:

- А тобі, друже Олесю, я ще встигну натовкти пику.

З тим і вийшов. Годилося б ще щось сказати перед тим, як погрожувати цьому вилупку, що присвоїв його щастя і любов, - може, хоча б спитати, як звати їхнього малого (ут-тю, який гарнуній, зачали, певно, під повним місяцем), - та сили ні на що, ні на які слова не було. Перший день на волі стомив його, а ця зустріч розчинила двері-пашу в провалля, до якого ще належало падати, неждано вирвавшись на волю.

На подвір'ї майже стемніло. Огортався ще розрідженою темінню невеличкий сад, у якому росли деревця, посаджені ним. Двоє деревцят - слива і вишня. Вони вже, певно, великі стали за ці роки його відсутності. Завтра роздивиться й привітається, бо в темряві вони його не впізнають. Богдан не любив яблук - яблунь у саду росло трійко і ще одна, найстарша з усіх, груша. Зате любив сливи і вишні й втулив по одній деревині. Виросли, як і виросла за цей час Настуня-Настуся. Тут він подумав, що за ці роки Олесь, певно, посадив як не два, то хоча б саджанець. А може, свої посадив, а його викорчував чи зрізав? Бо ж садок маленький.

Віка провела до недавно врізаних дверей (яка турбота з боку зрадниці Марії, хоча врізував, певно ж, Олесь чи наймані ним люди!). Відімкнула, простягла ключі Богданові:

– Це ваші, обидва...

– Яка турбота, – повторив Богдан це слово, що враз стало йому чужим й огидним.

Він пройшов до кімнати, яку добре знав і де все було тепер по-іншому. Ліжко-диван, столик, крісло, шафочка, очевидно, для одягу, і навіть книжкова шафа, в якій стоять книжки – певне, зберегли ті, що він колись купив? Про все вони потурбувалися, усе передбачили, що буде йому необхідним для життя... Але лишатися тут надовго він не збирався. Найме десь собі квартиру. На перших порах хоча б кімнатку, а там з'являться й гроші. Чи, може, лишитися і забрати до себе доньку? І звідси перетягати її на свій бік... Марія писала, що Настуня дуже вразлива. Явно натякала, щоб він поступився, а може, й (швидше за все) щоб не приїжджав...

Богдан обернувся. Віка зайшла за ним і все ще стояла в кімнаті. Коли його заарештували, Марійчиній молодшій сестрі щойно пішов шістнадцятий рік. Вона не росла вродливою, хіба що її можна було назвати симпатичною, не худою, але й не товстою, – за всілякими дієтами не ганялася, анорексія їй явно не загрожувала, як і старшій сестрі. Богдан знав, що коли їхні батьки купили для Марії в далеких родичів цей будинок, то за кілька років вона забрала до себе й сестру, бо вважала, що в міській школі та зможе підтягтися в навчанні. Але Віка зірок з неба не хапала й, розсердившись, Марія дорікала, що сестрі місце в сільській школі, на що Віка відповідала, що там було їй ліпше, але вертатися в село не хотіла.

– Богдане, – сказала Віка. – Сходіть хоча б у душ, а потім я принесу вам чаю з пундиками. Ви ж іще не забули, які смачні пундички вміє пекти Марійка?

– Не забув, – сказав Богдан. – Але я справді так добре пообідав зі своїм другом, що й вечеряти не хочеться.

– Ваша справа, – відказала Віка. – Знайте: те, що сталося – сталося. Хоч я вас розумію.

– Нічого ти не розумієш, дівчинко, – вимовив Богдан.

– Можливо...

Віка рушила до дверей, що вели до іншої кімнати, промовила перед тим:

– А я тепер буду вашою сусідкою. Можете приходити в гості. Замка ще не вставили.

З тим і зникла. Підлітком-дівчиськом вона то дивилася на Богдана захопливими очима, то йоршилася й кидала в'їдливі словечка, то сміялася й казала, що от підросте і вчинить «шкандаль»: відіб'є в старшої сестри чоловіка. Коли Богдан удруге почув ці слова, схопив за плечі, перегнув через коліно й двічі добряче вдарив по дупці. Віка не обурилася, не закричала, а коли він відпустив, подивилася на нього відверто несмішливо.

– Дякую. Може, ще?

– Зараз я скажу Марічці, – пообіцяв Богдан, – хай вона тебе провчить, погане дівчисько.

Віка впала картинно на коліна. Простягла до нього руки.

– Не робіть цього, прошу вас, великий старший брате. А то вона справді відправить мене в наше глухезне село. І вам буде гірко й соромно, коли я стану зовсім пропащою.

– Ваше село не таке вже й глухезне, – сказав Богдан. – І всього за десять кілометрів од Лучеська. А от вітер із голови час випускати, бо поки що ти справді погане дівчисько.

– Уже відчиняю вуха, великий старший брате, – вона не змінила насмішкуватого тону.

...«Погане дівчисько», якому тепер було двадцять три роки, прийшло до нього вночі, коли Богдан уже спав. До того він таки прийняв душ, його ще раз запросили на вечерю – притому Олесь, який сказав, що їм таки треба поговорити,

і ліпше це зробити відразу, тож багато чого проясниться. Богдан послав його під три чорти, відтак спокійніше додав, що Настуні він ім не віддасть, а жити в цім будинку його покликкала Марія. І колись, і тепер.

Почув у відповідь:

– Я не заперечував, коли Марійка про це сказала.

Богдан відчув, що йому не хочеться ні вдумливо відповідати, ні бити пику його наступникові на подружньому ложі Марійки. Треба було лишитися ночувати в Андрія. А потім уже заявитися і пред'являти права на доньку. Так, йому не хотілося сюди йти, зустрічатися з Марією і її чоловіком. Але прагнув побачити Настуню. Ці два суперечливі бажання творили сумбур у голові, і все ж він пішов. Хміль од випитого вина у нього вивітрився. То було лиш сухе вино. І воно не могло гнати його сюди. У його наплічнику лежать подарунки для доньки: куплений вже в Лучеську пухнастий светрик (він сказав продавчині, що дівчинці одинадцятий рік), книжки із серії «Шкільна бібліотека», виліплена ним дівчина й подарована Андрієм картина.

Віка принесла котлети, чай, пундики і пиріжки з повидлом та нарізаний дрібними скибочками сир. Він кволо відмовився. Сказав, що не їстиме.

– Хоч зі мною посидьте, – сказала Віка.

– Я хочу спати, – сказав Богдан.

Але заснути довго не зміг. Віка за стіною щось наспівувала. Кудись виходила (вечеряти з тими двома?) і вернулася. Марія до нього не зайшла. А чого б, власне, мала? Богдан гнав отару думок до провалля, скидав їх униз, але на зміну приходили інші. «Якщо мені когось треба не набити, а вбити, то зрадницю, яку я, здається, не можу прогнати з голови, – подумав Богдан. – Убити або згвалтувати... Або те й друге. Хоча ні того, ні того ти, чоловіче, не зробиш. Смішно і безглуздо було б знову сідати до в'язниці після відновлення справедливості. Ти слабак, чоловіче. Турміянин, як виявляється, каже баба Гафія, тільки зі своєї персональної тюрми. Треба ждати від Всевишнього помилювання за це ув'язнення».

І все ж він заснув. І вві сні не чув, як відчиняються двері до його тимчасової оселі. А прокинувся од дотику гарячого жіночого тіла. Ще майнуло підсвідоме: «Марійка?» Але то була Віка. Вона обплела його шию руками і припала вустами до його губ. Богдан хотів її відштовхнути й не зміг. Відчув, що йому хочеться Віки. А може, й не Віки, а просто жінки. Ще встигла майнути думка: «Може, вона задумала це як згвалтування, це хитра провокація...» Але думку заглушила пристрасть. Ще подумав, що вона ж сама прийшла. Хотів відштовхнути Віку – і не зміг.

– Мовчи, – прошептала Віка. – Розбудиш Назарчика, він щойно заснув.

Так, уже кохаючи «погане дівчисько», він дізнався, як звати сина його колишньої дружини й теперішнього її чоловіка. За вікном будинку, де він досі кохав тільки ту, яку колись любив над усе на світі, пливла у безвість осіння ніч. Ледь-ледь просочувалося крізь штори світло. Неподалік, через дві вулиці, височів над Старим містом замок. У замку колись кохали своїх княгинь справжні князі. Кажуть, що десь у стіні була замурована, за її згодою, інша жінка, аби замок стояв міцно й довго. Щоб дізнатися, де саме стоїть жіночий кістяк, треба розібрати всі замкові мури. Але це неможливо, а в двадцятому столітті замкові стіни не змогли підірвати навіть солідною дозою вибухівки...

10

– Антоне, твоя кобила тоне, – таку дражнилку Антон Личак не раз чув у дитинстві. А ще іншу: «Антосю, свині у горосі». Він, дорослішаючи, перестав зважати на ті насмішливі слова. Хтозна, чого колись бурмосився, ображався або й кидався на кривдника...

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Грошей (пол., спотворене). – Тут і далі прим. автора.

Купить: https://tellnovel.me/ru/lis_volodimir/ob-tnicya

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)